

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Aive Hoppenstiel

**Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel ja
õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel Tartu maakonna
sotsiaalpedagoogide tõlgendusel**

magistritöö

Juhendaja: Jüri Ginter

Läbiv pealkiri: Alaealiste komisjoni roll kasvatamisel ja riskitegurite vähendamisel

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Jüri Ginter.....

.....

Kaitsmiskomisjoni esimees: Hasso Kukemelk.....

.....

Tartu 2012

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Alaealiste komisjonid	6
2. Alaealiste kasvatamine	7
2.1. Kasvatuse mõiste	9
2.2. Alaealiste komisjoni roll kasvatamisel	10
3. Alaealiste õigusrikkujate riskitegurid	11
3.1. Individuaalsed riskitegurid	12
3.2. Perekondlikud riskitegurid	13
3.3. Eakaaslastega seotud riskitegurid	14
3.4. Kooliga seotud riskitegurid	15
3.5. Naabruskondlikud/kogukondlikud riskitegurid	16
4. Alaealiste õigusrikkumiste riskitegurite vähendamise võimalused	16
4.1. Alaealiste õigusrikkumiste kaitsetegurid	17
4.2. Preventiivne tegevus riskitegurite vähendamiseks	18
4.3. Alaealiste komisjoni roll riskitegurite vähendamisel	20
5. Uurimuse metoodika	21
5.1. Uurimismeetodi valik ja põhjendus	21
5.2. Valimi kirjeldus	22
5.3. Andmekogumismeetodi kirjeldus	22
5.4. Andmeanalüüsi kirjeldus	23
6. Tulemused ja analüüs	25
6.1. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused alaealiste komisjonide tegevusest	25
6.1.1. Alaealiste komisjoni ülesanded ja tehtava töö eesmärk.	25
6.1.2. Alaealiste komisjoni koostöö võrgustikuga.	26
6.2. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused mõjutusvahenditest	28
6.2.1. Hinnang mõjutusvahenditele ja ettepanekud mõjutusvahendite osas.	28

6.2.2. Mõjutusvahendite tulemuslikkus.....	29
6.3. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused riskitegurite vähendamisest	30
6.3.1. Võimalused riskitegurite vähendamiseks.....	30
6.3.2. Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel.	32
6.3.3. Alaealiste komisjoni võimalused õigusrikkumiste riskitegurite efektiivsemaks vähendamiseks.	34
6.4. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused kasvatuses	34
6.4.1. Kasvatuse definitsioon.	34
6.4.2. Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel.....	35
6.4.3. Alaealiste komisjoni võimalused alaealiste õigusrikkujate efektiivsemaks kasvatamiseks.....	36
7. Arutelu.....	38
Interpretatsioon.....	44
Kokkuvõte	45
Summary	46
Tänu sõnad	49
Autorsuse kinnitus.....	49
Kasutatud kirjandus.....	50

Sissejuhatus

Eestis on alaealisi õigusrikkujaid palju, millest tulenevalt on alaealiste käitumine ja sellega seonduvad probleemid hetkel aktuaalne teema. Samuti on alaealiste kuritegevus teema, mis on tähelepanu köitnud nii Eestis kui ka mujal maailmas (Alaealiste kuritegevuse..., 2006; Edovald, 2004) ning „Vägivalla vähendamise arengukava 2010-2014“ (2010) järgi on Eestis üheks oluliseks prioriteediks kuulutatud alaealiste kuritegevuse vastane võitlus.

Ilmselt vajavad alaealised õigusrikkujad abi, sest sellised noored on tihti pärit peredest ja kogukondadest, mis ei ole kasvamiseks ja arenemiseks sobilikud. Sellisest keskkonnast tingitud probleemidega tegelemine ja riskide maandamine ei ole noorte võimuses. On äärmiselt tähtis, et alaealine õigusrikkuja ei jääks oma probleemiga üksi (Kerme, Ilves, 2010).

Oluline on, et tema õigusrikkumise põhjustega ja riskiteguritega tegeldakse järjepidevalt kuni leitakse lahendus. Alaealistega tegelemise eelduseks on individuaalne lähenemine ja tugev võrgustikutöö (Kerme et al., 2010) ning tähtsaks on hakatud pidama kasvatavate meetmete rakendamist (Ilves, 2011). Samuti on väga oluline õigusrikkumiste riskitegurite vähendamine, sest just erinevad riskitegurid võivad suurendada õigusrikkumiste tõenäosust (Shader, s.a.). Lisaks sellele võimaldab alaealiste õigusrikkujate riskitegurite tundmine välja töötada sekkumisprogramme kuritegeliku käitumise vähendamiseks (Edoalld, 2004).

Alaealiste õigusrikkumiste lahendamise ja ennetamisega tegelevad Eestis alaealiste komisjonid (Ginter, 2004), kelle missiooniks on ennetustöö, nõustamine, abistamine, väärtushinnangute kujundamine ja kasvatuslik mõjutamine (Kasemets, Ilves, 2006). Komisjonide arv on omavalitsustes järjepidevalt kasvanud, mis näitab, et järjest rohkem teadvustatakse vajadust pöörata tähelepanu probleemsetele lastele ning aidata neid varajase sekkumisega (Eesti Noorsootöö Keskus, 2011).

Alaealiste komisjonidele on pühendatud mitmeid uurimustöid (nt Kasemets, Ilves, 2006; Rannala, Tiko, Rohtla, 2006). Enamikud neist annavad ülevaate komisjoni tegevusest ja sinna suunatud noortest. Alaealiste komisjonide töö kohta on antud palju erinevaid hinnanguid, kuid kahtlema on hakatud komisjoni pädevust alaealiste käitumist muuta (Pors, 2011a). Uurimisprobleemiks on probleemid alaealiste komisjonide töökorralduses, nende vähene tulemuslikkus ja mitmed küsitavused, mille on välja toonud varasemad uuringud (Ginter, 2004; Ilves, 2011). On jõutud arusaamale, et alaealise mõjutusvahendite seadus, millest sõltub suures osas komisjonide töö efektiivsus, on oma

võimaluste poolest hambutu (Rässa, 2009; Tammar, 2009) ja puudusteks on mõjutusvahendite piiratud kättesaadavus, ebaühtlane kohaldamine ja kohaldajate väike hulk (Ilves, 2011). Samuti ei ole alaealiste komisjonides tagatud piisav individuaalne lähenemine alaealisele (Vägivalla vähendamise..., 2010). Tekkinud on vajadus alaealiste komisjonide tegevuse kvaliteedi parandamiseks, suurendamiseks (Kerme et al., 2010) ja alaealiste mõjutusvahendite seaduse ümbermuutmiseks (Pors, 2011b), et panustada mõjutusvahendite kohaldamise protsessi tõhusamaks muutmist (Pors, 2011a).

Käesolev uurimistöö annab panuse mõistmaks, kui oluline on alaealiste kasvatamine ja nende õigusrikkumiste riskitegurite vähendamine alaealiste komisjonide rollist lähtuvalt. Magistritöö „Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel Tartu maakonna sotsiaalpedagoogide tõlgendusel“ eesmärgiks on välja selgitada alaealiste komisjonidega seotud sotsiaalpedagoogide tõlgendused olukorrast, komisjoni kasvatuslikust tegevusest ja riskitegurite vähendamisest, et selle alusel teha ettepanekuid olukorra parandamiseks. Samuti soovitakse teada, mida sotsiaalpedagoogid alaealiste komisjonide tegevusest üldse teavad ja missugune on nende arvamus mõjutusvahendite kohta. Soov uurida sotsiaalpedagooge tulenes teadmisest, et kuigi tegemist on spetsialistidega, kelle tegevusvaldkonnaks on peamiselt koolis sotsiaalsete probleemide lahendamine, preventiivne tegevus ja kasvatustöö, siis sellest hoolimata vajatakse sotsiaalpedagooge ka väljapool kooli – tugisüsteemides ja organisatsioonides – mis on mõeldud noorte abistamiseks, nõustamiseks ja toetamiseks (Kraav, Kõiv, 2001) ning leian, et sotsiaalpedagoogide tõlgendused ja arvamused aitavad rikastada alaealiste komisjonide tegevust alaealiste kasvatamise ja riskitegurite vähendamise vallas. Lähtuvalt magistritöö eesmärgist formuleeris käesoleva töö autor neli uurimisküsimust:

- 1) Kuidas tõlgendavad sotsiaalpedagoogid alaealiste komisjonide tegevust?
- 2) Missugune on sotsiaalpedagoogide arvamus mõjutusvahendite ja nende tulemuslikkuse kohta?
- 3) Kuidas sotsiaalpedagoogid tõlgendavad alaealiste komisjoni rolli alaealise õigusrikkuja kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel?
- 4) Milliseid võimalusi näevad sotsiaalpedagoogid, et alaealiste komisjoni roll alaealise kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel oleks tulemuslikum?

Käesoleva magistritöö teoreetilises osas antakse ülevaade alaealiste komisjonide tegevusest ja nende rollist alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel ja riskitegurite vähendamisel,

alaealiste kasvatamisest ja kasvatuse mõistest ning õigusrikkumiste riskiteguritest ja nende vähendamise võimalustest. Töö empiirilises osas keskendutakse magistritöö autori poolt läbiviidud kvalitatiivsele uurimusele, mis koosneb uurimismetoodika kirjeldusest, uurimustulemuste analüüsist, arutelust, interpretatsioonist ja kokkuvõttest.

1. Alaealiste komisjonid

Ühiskonna kiire areng ja muutused toovad kaasa erinevaid probleeme, sealhulgas ka alaealiste õigusrikkumisi. Probleemidele lahenduse või leevenduse leidmiseks ja nende ennetamiseks teevad tööd alaealiste komisjonid (Ginter, 2004). Selline süsteem loodi alaealise mõjutusvahendite seaduse alusel 1998. aastal (Rannala, Rohtla, Tiko, 2006).

Alaealiste komisjon on maavalitsuse, valla-, linna- või linnaosa valitsuse juures tegutsev komisjon, kelle ülesanneteks on haldusterritooriumil alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine ning õigusrikkumisi soodustavate tegurite vähendamine, samuti alaealistele õigusrikkujatele määratud mõjutusvahendite kohaldamise abil nende elu korraldamine ja alaealiste järelvalvetuse vähendamine (Alaealiste komisjoni põhimäärus § 1 ja 2, 1998). Alaealiste komisjonidel on oluline roll alaealiste kuritegevuse ennetamisel ja sellele reageerimisel (Vägivalla vähendamise..., 2010), samuti on komisjoni roll kaasa aidata noore probleemide varajasele märkamisele (Vilu, 2006) ja otsida tekkinud probleemide läbi vestluse lahendus (Põdder, s.a.).

Oluliseks peetakse koostööd erinevate võtmeisikutega alaealise ümber (Vilu, 2006). Tegutsetakse võrgustikutöö põhimõttel (Põdder, s. a.), kuna õigusrikkumiste asja arutellu kaasatakse alaealise potentsiaalse tugivõrgustiku liikmed (klassijuhataja, lastekaitsetöötaja jt). Samuti kontakteerutakse ka teiste oluliste tugivõrgustiku liikmetega (treener, autoriteetne sugulane jt) ning räägitakse läbi nende võimalik panus alaealise arengu toetamisesse (Ginter, 2004). Vanemate kaasamine lapse probleemide lahendamisesse on komisjonides erinev. Teadlikult vanemate toetamisega komisjonid ei tegele, ent selle vajalikkust tähtsustatakse. Ollakse arusaamal, et lapse suunamisel alaealiste komisjoni on vaja toetada ja abistada ka vanemaid, et nad oleksid edaspidi ise probleemide lahendamisel kompetentsemad (Vägivalla vähendamise..., 2010).

Alaealiste komisjoni töö olulisemaks iseloomustajaks on alaealisele õigusrikkujale individuaalne lähenemine ning oma töös lähtutakse eesmärgist, et alaealist ei karistata, vaid prioriteediks on alaealise suunamine õigele ja seaduskuulekale teele (Kerme et al., 2010; Rannala et al, 2006) ehk eesmärgiks on õigusrikkumiste ennetamine (Põiklik, 2011).

Oma töös juhindutakse alaealiste komisjoni põhimäärusest ja alaealise mõjutusvahendite seadusest. Nendes seadusaktides on määratletud komisjoni ülesanded. Alaealiste mõjutusvahendite seadus sätestab erinevate mõjutusvahendite kohaldamise ja alaealiste komisjoni pädevuse (Alaealise mõjutusvahendite..., § 1 lg 1; Vilu, 2006). Komisjoni pädevuses on alaealiste õigusrikkumiste asjade arutamine, et leida lapse mõjutamiseks sobiv mõjutusvahend, hoiatusest kuni kasvatusse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamiseni (Kerme et al, 2011.; Žuravljova, 2009) ja piirkondliku kuriteoennetustöö koordineerimine ning ennetusprojektide läbiviimine (Kasemets et al., 2006).

Teadaolevalt tegutses 2011. aasta seisuga Eestis 68 alaealiste komisjoni, millest 15 olid maakondlikud, 45 kohalike omavalitsuste ja 8 Tallinna linnaosavalitsuste moodustatud komisjonid (Eesti Noorsootöö Keskus, 2011). Komisjon on seitsmeliikmeline ning sinna kuuluvad haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualaste töökogemustega isikud, politseiametnik, kriminaalhooldusametnik ja maavalitsuse koosseisuline teenistuja, kes on alaealiste komisjoni sekretär (Alaealise mõjutusvahendi..., §12 lg 1 ja 2, 1998).

2. Alaealiste kasvatamine

Taani pereterapeut Jesper Juul (2010) on öelnud, et kasvatuses ei ole ühte kindlat teed, mis on õige. Vastupidiselt öeldule on kasvatusedlane Tiiu Kuurme (2003) väitnud, et kasvatus on ikka teadnud, kuidas õige on ja kuidas peab. Sellest võib aga järeldada, et kuna ühiskonnas kehtivad normid ja väärtused on viimastel aastatel hakanud radikaalselt muutuma, ei saa enam toimida harjumuspärased ja traditsioonilised kasvatamise põhimõtted ja viisid (Kraav, 2003).

Laste kasvatamine on tõsine töö, vajades selleks teadmisi ja oskusi (Pedai, 2010). Täiskasvanud lähtuvad lapse kasvatamisel enamasti enda lapsepõlvkogemustest ja paremast äranägemisest. Vanasti omandati lapse kasvatamiseks vajalikud teadmised lapsepõlvest ning ühiskondlikud väärtused ja hoiakud toetasid sel ajal kehtinud ettekujutust kasvatuses. Kiiresti muutuv maailmas on lapsevanemad keerulises situatsioonis, sest lapsepõlves kogetu ei toimi enam. Praegune hetk näeb ette seda, kus lapsi hakkavad kasvatama inimesed olukorras, mida nad ei tunne, seaduste ja reeglite järgi, mida nad ei tea, sest nad ise ei ole sellistes tingimustes elanud. Seega on tänaste täiskasvanutena raske end ette kujutada kaasaegse lapsena (Kraav, 2010; Maikal, 2007; Riis, 1999).

Arvatavasti on vähe neid lapsevanemaid, kes teadlikult ei pööra lapse kasvatamisele tähelepanu. Põhjuseks on suutmatus ja oskamatus (Kraav, 2003), samuti jääb tänapäeva

lapsevanematel puudu kindlustundest, kuidas muutuste ajateljel lapsi kasvatada (Kraav, 2001). Enamik lapsevanemaid soovib oma lapsele alati head, pühendades talle aega, vaeva ja raha oskuste-suutmiste nimel, hoides teda halva eest, olles talle toeks ja teejuhiks (Maikalu, 2007), kuid uued trendid, suhtlemisviisid, tehnoloogia, tarbimine ja teised kultuursed muutused raskendavad lapsevanematel muuta last selles suunas, mida nad õigeaks peavad (Talts, 1997). Samuti on peresuhetes ja noorte kasvukeskkondades toimunud marginaalsed muutused, mida on mõjutanud kiired poliitilis-majanduslikud ümberkorraldused ja väärtushinnangute muutumine (Kasemets et al., 2006).

Eeldatakse, et lapse üles kasvatamine ja temast inimese kasvatamine on perekonna funktsioon (Hansson, 2006), kuid oluliseks lapse arengu ja sotsialiseerumise keskkonnaks on ka kool (Tiko, 2004). Igal arengustaadiumil kaasnevad lapse kasvatamisega aga erinevad nõudmised ja ülesanded. Lapsi kasvatades on oluline tajuda, et iga laps on erinev, vajades kasvatamiseks erinevat lähenemist (Vinton, 1998). Ühelt poolt tuleb tõdeda, et kodukasvatuse olulisemateks probleemideks on kasvatusalaste teadmiste omandamine, kasvatustegevuse kohta kinnituse saamine, aga ka lapse arendamine ja suunamine (Riis, 1999), teisalt esineb puudujääke ka haridustöötajate oskustes alaealiste kasvatamisel ning kahjuks ei suuda kool tasakaalustada laste riskikäitumist, samuti kaheldakse, kas see ongi haridustöötajate ülesanne. Sellest tulenevalt on tekkinud suurem vajadus professionaalide ja organiseeritud võrgustiku järele (Rannala, 2001).

Lapse kasvatamisel on levinud peamiselt neli kasvatusstiili (Põhilised kasvatuskäsitlused, s.a.; Tuulik, 2006):

- 1) Autoritaarne stiil: kasvatusstiil, mis toetub hirmule ja karistusele. Iseloomulikuks on range kontroll, lapse iseseisvuse pärssimine, kamandamine ja kritiseerimine. Kehtestatakse käitumisreeglid, mille täitmist lastelt tingimusteta nõutakse. Tagajärgedeks võib olla lapse sattumine kampadesse ja kuritegelikule teele, mõnuainete tarvitamine, kodust põgenemine, vägivaldne käitumine, koolikohustuse mittetäitmine.
- 2) Autoriteetne stiil: kasvatusstiil, mille järgi arvestatakse ja austatakse nii lapse kui ka täiskasvanu õigusi. Eelduseks on, et laps tunnetab oma kasvatajat autoriteedina, kes on usaldusväärne ja eeskujulik. Lapselt eeldatakse eakohast käitumist, kohusetundlikkust, sõnakuulelikkust. Kehtestatud on käitumisreeglid, mille motiive on lapsele selgitatud. Iseloomulikuks tegevuseks on kasvatajate poolne juhendamine, selgitamine ja laste kaasamine tegevusprotsessi. Lapsest kasvab kohusetundlik ja väärikas inimene, kes teab norme ja viisakusreegleid.

- 3) Mittesekkuv kasvatus: kasvatusstiil, mis on kombineeritud ükskõikse ja tõrjuva käitumisega. Kasvatajad on kõikelubavalt ükskõiksed, puuduvad reeglid ja kontroll, ei pöörata tähelepanu lapse vajadustele ja arengule. Last ei kaasata tegevusprotsessi, ta jäetakse hooletusse ning tulemuseks on puudujäägid kiindumusvõimes, tunnetuses, emotsionaalses ja sotsiaalses arengus.
- 4) Vabakasvatus: kasvatusstiil, mis annab vabaduse lapsele, kuid mitte teda kasvatavale täiskasvanule. Iseloomulikuks on lapse toetamine, mõistmine, solidaarsusel, empaatial ja kokkulepetel põhinev elukorraldus. Ilma käskude, keeldude ja karistusest hakkab laps tunnetama piire ning saab aru, kuidas ühiskond funktsioneerib, milline käitumine on aktsepteeritav, tagades toimetuleku.

Lapse esmaseks kasvukeskkonnaks on perekond. Mida vanemaks saab laps, seda enam laieneb tema suhtlusring ning kasvukeskkond hakkab perekonnast väljapoole liikuma. Laps areneb vastastikmõjus oma kasvukeskkonnaga, tegutsedes samaaegselt mitmes sotsiaalses grupis ning võimalused arenguks sõltuvad lapsega tegelevate täiskasvanute koostööst (Hirsjärvi, 2005). Niisiis võib järeldada, et lapse kasvatusprotsessis osalevad seega peale lapsevanema ka teised täiskasvanud. Erinevus seisneb aga selles, et lapsevanem läbib kasvatusgevuses koos lapse kasvamisega kõik arenguetapid, saamata selleks arvestamata ettevalmistust, samas kui elukutselised kasvatajad on saanud selleks spetsiaalse koolituse (Riis, 1999). Alaealistelt ei saa nõuda positiivsemat ja eetilisemat käitumist, kui seda ei võimaldata neile nende kujunemisaastatel. Kasvatus sõltub suuresti võimalustest, mida kasvukeskkond pakub (Vilu, 2006) ning oluline selle juures on asjaolu, et laps vajab tähelepanu ja sekkumist, kui ta teeb halbu tegusid ja käitub valesti. Kui last kasvatatakse tema isiksust kahjustamata ja tema enesehinnangut madaldamata, peaks temast sirguma tasakaalukas ja heade iseloomuomadustega täiskasvanud inimene (Lind, 2009).

2.1. Kasvatuse mõiste

Kasvatus on kõigile tuttav nähtus, kuid ometigi tekib aeg-ajalt küsimus, mis see kasvatus siiski on? Sellele küsimusele on vastatud küllaltki erinevalt, sest küsimus puudutab kasvatuses sügavamaid aluseid ja ka iga ajastu on kasvatussele andnud oma värvingu (Kuurme, 2003; Tuulik, 2006). Soome kasvatusteadlane Sirkka Hirsjärvi (2005) on öelnud, et kasvatusel on palju tahke ja kirjeldavaid teoreetilisi suundi. Erinevatest vaatenurkadest lähtuvalt on kasvatusel mitmeid tähendusi:

- Kasvatus on inimese suunamine, vormimine ja kujundamine soovitud mudelile vastavaks või ideaalkuju sarnaseks.
- Kasvatus on inimese aitamine toime tulla ühiskonnas, kus ta elab ehk kasvatus on sotsialiseerimine. Iseloomulikuks on toimetuleku- ja läbilöömisstrateegiate omandamine (Hirsjärvi, 2005; Kuurme, 2003).
- Kasvatus on inimestevaheline interaktsioon, mis toetub suhtlemisele ja eesmärgipärasele, intentsionaalsele tegevusele. Ehk kasvatus on kavatsetud ja selgitav tegevus, mille iseloomulikuks tunnuseks on eesmärgile jõudmine läbi kommunikatsiooni (Hirsjärvi, 2005; Luhmann, 2009). Kavatus teostubki suhetes – suhete õppimises ja loomises (Kera, 1999; Kuurme, 2003).
- Kasvatus on tegevusprotsess, mis hõlmab endas mõjutamist, juhtimist, suunamist, abistamist, toetamist, õpetamist. On pikaajaline tegevus, mis on seotud muutustega ja arenguga (Tuulik, 2006).
- Kasvatus on lapse kasvamine ja areng, samuti tegevus, mis on seotud väärtushinnangutega. Kasvatases on oluline indiviidist lähtumine ehk lapsekesksus (Hytönen, 1999).

Nagu näha on kasvatuse mõistel palju variatsioone. Samuti selgub, et kasvatuse puhul on tegemist arvukate abstraktsete nähtustega (Kuurme, 2003). On tehtud aga pingutusi, et kasvatus sootuks ära kaotada. Väidetakse isegi, et kasvatust ei ole enam, sest kadumas on kindlad väärtused, teadmised eesmärgist. Piirid laste ja täiskasvanute vahel on hajunud ja levima on hakanud kasvatamatus, mis põhjustab kannatusi – rikutakse midagi, kahjustatakse kedagi, solvatakse, hävitatakse, vägivallatsetakse ja seda kõike enesele aru andmata. Kasvatuse ära kaotamine ei ole siiski õnnestunud ning kasvatus on alati olemas ja seda tänu lastele, kes sünnivad siia maailma hoolt ja abi vajavana (Kuurme, 2003; Kuurme, 2009).

2.2. Alaealiste komisjoni roll kasvatamisel

Alaealiste komisjoni kuvand ühiskonnas on karistaja. Komisjoni ülesanne ei ole siiski alaealise karistamine. Tegemist ei ole karistusorganiga, vaid institutsiooniga, mis tegeleb alaealise toetamisega ja abistamisega, lahendamaks tekkinud olukorda (Ginter, 2004; Kasemets et al., 2006; Põiklik, 2011).

Alaealiste komisjoni üheks missiooniks on nimelt õigusrikkuja kasvatuslik mõjutamine. Kasvatuslik mõjutamine väljendub ennekõike selles, et alaealisele

õigusrikkujale kohaldatakse enamasti suunava ja kasvatusliku iseloomuga ning arengut toetavad mõjutusvahendid (Kasemets et al., 2006). Mõjutusvahendite eesmärgiks on kaasabi osutamine alaealise õigusrikkuja resotsialiseerumisele (Alaealise mõjutusvahendite..., § 7 lg 1), samuti väärtushinnangute ja käitumise positiivne mõjutamine, milles väljendubki mõjutusvahendi kasvatuslik ja isikut arendav aspekt (Tegevuskava noore toimetuleku..., 2009). Mõjusamateks peetakse mõjutusvahendeid, mis aitavad alaealist paremini integreerida ühiskonnaellu ja mis võimaldavad süveneda tema probleemidesse. Mõjutusvahendite tulemuslikkuse tagamisel hinnatakse pikaajalisust, tegevuse ja järelvalve tagamist, positiivse keskkonna loomist, reaalset rakendatavust ja sotsialiseerumise toetamist (Kasemets et al., 2006).

Alaealiste komisjoni tegevust seostataksegi enamasti mõjutusvahendi kohaldamisega, kuid eelnevalt sellele toimub siiski komisjoni istung õigusrikkumise asja arutamiseks (Alaealise mõjutusvahendite..., § 13 lg 1 ja 3; Ginter, 2004). Oma tegevuses lähtub komisjon aga võrgustikutöö põhimõtetest, sest töös alaealistega on võrgustikutöö järele võtmeteguriks (Korp, 1998; Põdder, s.a.; Põiklik, 2011), mis võimaldab abistamisprotsessi kaasata erinevad spetsialistid ja lapsele olulised inimesed. Ühelt poolt otsitakse üheskoos lahendusi ühise eesmärgi nimel (Korp, 1998), teiselt poolt on spetsialistide roll suunata alaealisi õigete valikute tegemisel (Põiklik, 2011). Lapsele asjatundliku abi ja tema probleemide lahendamise, aga ka arengu võimalused tagabki täiskasvanute vaheline koostöö (Hirsjärvi, 2005; Edovald, 2003). Oluline siinkohal on ära märkida asjaolu, et abistamine, arengu toetamine ja suunamine on tegevused, mis on iseloomulikud kasvatamisel (vt ptk „Kasvatuse mõiste“).

Eelnevast järeldub, et alaealiste komisjonil on alaealiste õigusrikkuja kasvatamisel täita oma roll, tehes seda läbi mõjutusvahendi ja võrgustikutöö. Ollakse aga arvamusel, et komisjoni kasvatuslik mõju alaealisele on hääbumas, sest aeg teo toimepanemise ja selle käsitlemise vahel on liialt pikk, mistõttu komisjon ei mõju nii kasvatuslikult kui seda oleks vaja (Rannala et al., 2006).

3. Alaealiste õigusrikkujate riskitegurid

Alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumised on üks kiireloomuliseim sotsiaal-majanduslik probleem ühiskonnas (Lelekov, Kosheleva, 2008; Urziceanu, 2003), kuid alaealiste kuritegevus ei ole ainult marginaalsest sotsiaalsest keskkonnast ja rasketest elutingimustest tingitud probleem, vaid haarab üha enam ka majanduslikult igati kindlustatud, kõrge sotsiaalse, kultuurilise ja haridusliku staatusega perekondadest pärit alaealisi (Õunapuu,

2006). Sellest kõigest tulenevalt on alaealisi käsitlevas õigusvaldkonnas kulutatud palju aega ja energiat, et mõista alaealiste kuritegevuse põhjuseid (Shader, s.a.).

Riskitegurid on staatilised ennustajad, mis on seotud vanusega, sooga, kriminaalse minevikuga ja dünaamilised ennustajad, hõlmates kriminaalseid väärtusi, käitumist, sotsiaalseid suhteid, kaaslast (Andrews, Bonta, 1994). On tunnused, mis esinevad sagedamini nendel, kellel arenevad probleemid, mis on seotud probleemkäitumisega, sealhulgas mõnuainete tarvitamisega ja kuritegevusega (Laane ja Laane, 1999).

Iseloomulikuks on kumulatiivsus ehk mida rohkem on riskitegureid, seda suurem on risk probleemkäitumiseks ja muudeks negatiivseteks tulemusteks (Hilborn, 2007; Howell, 2009).

Enne kui keskenduda alaealiste õigusrikkumiste riskitegurite määratlemisele, on õigem lahti seletada mõisted: alaealine ja õigusrikkumine. Nende mõistete definitsioonid on järgmised:

- Alaealine on alaealise mõjutusvahendite seaduse tähenduses 7-18 aasta vanune isik (Alaealise mõjutusvahendite..., § 2, 1998).
- Õigusrikkumine on õigusvastane tegu, objektiivse õiguse rikkumine, õigusnormides sätestatud, keelatud, kohustatud või lubatud käitumisega vastuolus olev tegu, millega kaasneb kahjulik tagajärg (Esterm legal text, s.a.)
- Karistusseadustikus vastab õigusvastane tegu sätestatud süüteokoosseisule, mille õigusvastasus ei ole välistatud nimetatud seadustiku, muu seaduse, rahvusvahelise konventsiooni või rahvusvahelise tavaga (Karistusseadustik, § 27, 2001).

Käesolevas magistritöös on alaealiste õigusrikkumiste riskitegurid jaotatud viide rühma:

- 1) Individuaalsed riskitegurid,
- 2) perekondlikud riskitegurid,
- 3) eakaaslastega seotud riskitegurid,
- 4) kooliga seotud riskitegurid,
- 5) naabruskondlikud/kogukondlikud riskitegurid.

3.1. Individuaalsed riskitegurid

Kriminaalset käitumist, hoiakuid ja väärtushinnanguid võivad kujundada isiksuseomadused, mis mingil määral on kaasa sündinud. Olulist rolli omavad sellisel juhul loote mehaanilised kahjustused, mis tekivad sünnituseelsel perioodil ja sünnituse ajal (Auväärt, 2001; Auväärt, Kaugia, 1995). Ei ole olemas aga kuritegevusgeeni ning siinkohal ei saa rääkida bioloogiliselt kuritegelikust käitumisest. Sellised riskitegurid kombineerudes

keskkonnast tulenevate riskiteguritega suurendavad aga õigusrikkumiste toimepanemise riski (Auväärt, 2001; Auväärt et al., 1995) ehk õigusvastane käitumine kujuneb välja bioloogiliste eelduste ja keskkonnamõjude koosmõjus (Saar, 2007). Eeltoodust nähtub, et laste käitumine sõltub tervikuna mitmete tegurite interaktsioonist. Nimelt on alaealiste käitumine geneetiliste, sotsiaalsete ja keskkonnast tulenevate tegurite tulemus. Tegemist on riskiteguritega, mis on määratletud geneetiliste, kognitiivsete, emotsionaalsete, füüsiliste ja sotsiaalsete omadustena. Ühest küljest on need tegurid omavahel seotud, kuid teiselt poolt ei ole kaugeltki selge, millisel määral sellised tegurid kuritegelikku käitumist soodustavad (Wasserman, Keenan, Tremblay, Coie, Herrenkohl, Loeber, Petechuk, 2003).

Suuremat riski õigusvastaseks käitumiseks soodustab individuaalsete riskitegurite hulgast näiteks meessugu; rassiline ja etniline vähemus; madal verbaalne võimekus; akadeemiline ebaedu nagu puudujäägid kognitiivses arengus ja varajased käitumisprobleemid; emotsionaalne seisund nagu aktiivsus, hulljulgus, impulsiivsus, lühiajaline tähelepanuvõime; tähelepanupuudulikkuse ja hüperaktiivsuse häire (ADHD), tõrges-trotslik käitumine (ODD); käitumishäire (CD); geneetilised ja füsioloogilised karakteristikud nagu madal südamelöögisagedus, füsioloogilised ja hormonaalsed muutused teismeeas (Edovald, 2005). Lisaks eelnevale kuulub individuaalsete riskitegurite hulka veel ka võõrandumine, puudujäägid sotsiaalsetest kohustustest, varajane seotus kuritegudega (Youth Justice Board, 2005), samuti ka varajane probleemkäitumise algus ja seda soodustavad hoiakud ning määtsulisus (Hilborn, 2007). Kokkuvõtlikult saab individuaalsed riskitegurid jaotada järgmiselt: 1) sünnieelsed ja sünnituseelsed tegurid ja 2) psühholoogilised, käitumuslikud ja vaimsed omadused (Shader, s.a.).

3.2. Perekondlikud riskitegurid

Kodu ja perekond on lapse esmane ja olulisim mõjutaja (Kasemets et al., 2006). Õigupoolest mõjutavad vanemad last iga päev oma harjumustega ja tegudega, oma vigadega ja tegematajätmistega, oma armastusega või selle puudumisega. Perekonnas õpivad lapsed vanematelt hoiakuid, suhtlemist, kombeid ja elutarkusi ning jäetakse oma lastesse jälg, mis mõjutab neid terve elu (Tuulik, 2006).

Kodu ja perekond on lapse kasvukeskkond, millest saab alguse sotsialiseerumisprotsess ning omandatakse sotsiaalse käitumise ja suhtlemise normid. Kui perekond ei suuda täita sotsialiseerimise funktsiooni, võib tekkida oht, et alaealisest saab õigusrikkuja (Auväärt, 2001; Hansson, 2006). Perekonna karakteristikuid ei saa pidada aga otsesteks kriminaalse käitumise põhjustajateks, vaid need karakteristikud on kombineeritud

noorukite isiksuse eripäradega (Auväart, 2001) ning suurt rolli omavad ka väliskeskkonnas varitsevad riskid. Kuigi enamasti ei formuleeri düsfunktsionaalne perekond lapsel negatiivseid jooni ise, siis sellest hoolimata ei saa laps sellises perekonnas vajalikke kõlbelisi teadmisi, oskusi, harjumusi, mille abil vastu seista negatiivsetele mõjudele. Ideaalis peaks perekond oma liikmete jaoks toimima aga ühiskonnast tulenevate riskite maandajana (Hansson, 2006), kuid kui perekond ei ole võimeline täitma oma kohustusi ja tekivad funktsioonihäired, siis valmistab see ette soodsa pinnase noorte õigusvastaseks käitumiseks (Auväart et al., 1995).

Suuremat riski õigusvastaseks käitumiseks soodustab perekondlike riskitegurite hulgast perekonna struktuur nagu üksik- või kasuvanemaga, suure liikmeline ja lahutatud pere; vaesus/madal sotsiaalmajanduslik staatus ja vanema vähene tööhõive; perekonnaliikmete kriminaalsus; vanemlus teismeeas; perevägivald ja lapse füüsiline väärkohtlemine; vanemlik psühhopatoloogia; vanemlik kasvatuspraktika nagu range/rohke karistamine, vähene järelvalve, madal kiindumus, positiivse osaluse puudumine (Edovald, 2005; Wasserman et al., 2003). Samuti alkoholism, vanemate madal haridustase, üldine oskamatus toime tulla (Rannala et al., 2001), vähene distsipliin kodudes, konfliktid perekonnas, vanemate andestavad hoiakud õigusvastase käitumise suhtes ja halvad elamistingimused (Youth Justice Board, 2005).

Asko Toomsoo (1993) viitab aga oma raamatus „Alaealiste kuritegevus: ajendid, põhjused, juured” J. Saare uurimusele perekonna mõjust lapse kujunemisel, kus selgub, et mõrad perekonnas deformeerivad paratamatult lapse kujunemist ning kõige kahjulikumaks tuleb pidada perekonna sisemist lõhestatust, vanemate omavahelisi konflikte ja vaenulikku kodust atmosfääri, mis traumeerib lapse psüühikat, tekitab kodu suhtes negatiivse hoiaku ja soodustab nooruki eneseteostust omasuguste mitteformaalses grupis.

Mida vanemaks saab aga laps, seda enam hakkab ta integreeruma ühiskonda ning olulise rolli haaravad alaealiste õigusrikkumistes kaaslaste, kooli ja kogukonnaga seotud riskitegurid (Wasserman et al., 2003). Nendele riskiteguritele allpool keskendutaksegi.

3.3. Eakaaslastega seotud riskitegurid

Sõprus on kasvuaasta kesksel kohal. Eakaaslaste seas viibimine mõjutab noori ja suunab nende tegusid (Nordahl, 2005). Arvatavasti ilmneb eakaaslaste mõju alaealiste õigusrikkumistele lapse hilisemas arengustaadiumis kui individuaalne ja perekonnaga seotud mõju. Kaks peamist mehhanismi, mida seostatakse eakaaslastega seotud tegurite või mõjuga,

on tõrjutus eakaaslaste poolt ja suhtlemine kuritegelike eakaaslastega (Wasserman et al., 2003).

Noorukieas on üheks olulisemaks vajaduseks positsiooni saavutamine eakaaslaste kollektiivis (Auväärt, 2001), millest tulenevalt eakaaslaste rühma mittekuulumine võib kaasa tuua negatiivset mõju, sest sotsiaalne aktsepteeritus kasvuaas on olulise väärtusega, mille puudumine mõjub pärssivalt sotsiaalsele arengule ja enesetajule. Need, kes ei pääse populaarsematesse sotsiaalsetesse rühmadesse oma käitumise ja sotsiaalsete oskuste puudumiste tõttu, need koonduvad väiksematesse gruppidesse, mistõttu käitumisprobleemidega noored on kokkuhoidvad, avaldades niimoodi üksteisele negatiivset mõju. Kirjeldatud sõprussidemed võivad põhjustada tõsisemaid õigusrikkumisi (Nordahl, 2005).

Suuremat riski õigusvastaseks käitumiseks soodustabki kamba liikmeks olemine ja deviantsete eakaaslaste mõju, aga ka deviantse õe-venna olemasolu, kes õhutavad kuritegelikule käitumisele (Wasserman et al., 2003). Samuti soodustab suuremat riski probleemkäitumisele eakaaslaste mõju dünaamika nagu ebastabiilsed ja –usalduslikud sõprussuhted (Edoald, 2005).

3.4. Kooliga seotud riskitegurid

Kool on isiksust mõjutava keskkonnana tähtis, sest seal veedab laps suure osa oma ajast ja seda eriti vastuvõtlikus eas (Auväärt, 2001). Kool täidab olulist rolli laste suhtlemis- ja käitumisoskuste kujunemisel, enesekindluse suurendamisel ja sotsiaalsete oskuste arendamisel (Alaealiste kuritegevuse..., 2006), siis sellest hoolimata on seal hulgaliselt riskitegureid.

Kooliga seotud riskitegurid on õppetöö vähene struktureeritus; konfliktne ja mittetoetav klassikeskkond; halvad õpilastevahelised suhted; õpilaste vähene kaasamine ja osalemine õppetöös (Nordahl, 2005); akadeemiline ebaedukus; nõrk side kooliga (vähene pühendumus), vähesed hariduslikud pürgimused ja koolimotivatsioon; koolikorraldus nagu õpetajate rahulolematuse, vähene õpetajatevaheline koostöö, halvad õpilase-õpetaja suhted, antisotsiaalset käitumist toetavad normid ja väärtused, sobiliku ja oodatava käitumise osas puudulikud reeglid jms (Edoald, 2005).

Tuleb ära märkida ka see, et koolikeskkond on probleemkäitumisega lastele võõras ja nad ei tunne seal end turvaliselt. Konfliktid on alati tekkima ja seda noorukite agressiivsuse tõttu. Lapsed, kes on aga mingi aja koolikeskkonnast eemal viibinud, ei võta omaks koolis kehtivaid reegleid ja distsipliini, nende vaimsed võimed on kannatada saanud ja

käitumishäired süvenenud. Samuti osutub raskeks või isegi võimatuks koolis kehtiva normprogrammi omandamine (Heinla, 2001).

3.5. Naabruskondlikud/kogukondlikud riskitegurid

Riskitegurid tulenevad ka ümbritsevast keskkonnast (Kasemets et al., 2006).

Naabruskondlikud riskitegurid, mis soodustavad õigusvastast käitumist on näiteks ebasoodsad tingimused ja organiseerimatus naabruskonnas nagu vaesed elutingimused, nõrk sotsiaalne kontroll ja nõrgad sotsiaalsed sidemed, pidev elanike vahetus, individuaalne isolatsioon; vähene seotus naabruskonnaga nagu vähene turvatunne ja kiindumus; mõnuainete kättesaadavus; kuritegevus naabruskonnas ja seda pooldavad normid; avatus vägivallale ja ligipääs tulirelvadele (Edoald, 2005; Youth Justice Board, 2005). Seega võivad teatavad piirkonnad toetada suuremat võimalust õppida õigusvastast käitumist. Näiteks iseloomustatakse linnarajoone sagedamini kuritegelike rühmade ja jõukude ülekaaluga, mis tõmbavad noori kuritegevusse (Wasserman et al., 2003).

Naabruskonna ja kogukonnaga seotud riskitegurina võib määratleda ka töötust, mis tekitab noorte seas depressiooni, luues nii pinnase kuritegelikule käitumisele ja meedia või alaealistele mõeldud videomängudes vägivaldsete ilmingute ja suhtumiste edastamist, mis kujundab noorte väärtushinnanguid, milles aktsepteeritakse vägivalda (Euroopa Majandus..., 2006).

4. Alaealiste õigusrikkumiste riskitegurite vähendamise võimalused

Alaealiste kuritegevuseni ei ole ühte kindlat teed, ent sageli on õigusrikkumised seotud mitmete riskiteguritega, mida on raske muuta ja vähendada (Shader, s. a.; Simões, Matos, Batista-Foguet, 2008). Riskitegurite muutmise ja vähendamine osutub võimalikuks vaid riskitegurite puhul, mis on dünaamilised ennustajad, olles seotud kriminaalsete väärtustega, käitumistega, sotsiaalsete suhtega, kaaslastega jne (Andrews et al., 1994).

Alaealiste õigusrikkumistega seotud riskitegurite tundmine võimaldab ennetada probleeme, võtta kasutusele vastavad meetmed ning välja töötada sekkumisprogrammid kuritegeliku käitumise vähendamiseks, arvestades selleks alaealiste vajadusi (Edoald, 2004; Simões et al. 2008).

Alaealiste õigusrikkumiste põhjuste ehk riskitegurite vähendamisel on olulisel kohal vanemate suurem tähelepanu lastele, positiivse eeskuju olemasolu, võrgustikutöö parem

toimimine, tugevamas kontrolli ja järelvalve mehhanismid, parem kriminaalpreventsiooni toimimine ning noorte huvitegevus ja vaba aja veetmise võimalused (Kasemets et al., 2006).

4.1. Alaealiste õigusrikkumiste kaitsetegurid

Riskiteguritest teatakse palju, ent võrdlemisi vähe on tähelepanu pööratud teguritele, mis võivad kaitsta eelkõige kõrge riskiga keskkonnast noori õigusrikkumiste eest ja vähendada kuritegevuse ohtu (Farrington, 2006; Wasserman et al., 2003). Riskidele aitavad nimelt vastu seista vastandlikud tegurid või nende puudumine. Tegemist on omadustega või tingimustega, mis on riskiteguritega interaktsioonis. Selliste tegurite kaitsemõju avaldub selles, et nad muudavad riskidega kokkupuutumise mõjusid (Hilborn, 2007; Woodward, 2008).

Kaitsetegurid töötavad mitmel viisil:

- 1) ennetavad riskitegurite ilmnemist lapse varajases elus (Hilborn, 2007);
- 2) mõjutavad isiku reaktsiooni keskkonnast tulenevatele riskidele ja aitavad ära hoida kahjulikke tagajärgi nooruki arengule (Edovald, 2005);
- 3) ehitavad barjääri areneva alaealise ja tema riskitegurite vahel riske tasakaalustades või neile vastu töötades, avaldades riskitegurite negatiivsetele tulemustele vastasmõju (Woodward, 2008; Hilborn, 2007; Wasserman et al., 2003);
- 4) katkestavad riskitegurite vastastikuse mõju ahela (Hilborn, 2007).
- 5) selgitavad, miks mõned inivididid, kes omavad suurel hulgal riskitegureid, ei ole kuritegeliku tegevusega seotud (Woodward, 2008).

Kaitsetegurid on järgmised:

- 1) Individuaalsed kaitsetegurid: sotsiaal-kognitiivsed oskused nagu enesekontroll, oskus öelda „ei” või otsuste tegemise pädevus ja suur riski tajumine (Simões et al., 2008), positiivne/vastupidav temperament, religioossus ja osalemine sellega seotud tegevustes, sotsiaalne pädevus ja probleemi lahendamise oskused, oskus tajuda täiskasvanute ja eakaalaste toetust, terve minapilt, positiivsed ja kõrged ootused ning optimism tuleviku suhtes (Woodward, 2008).
- 2) Perekindlikud kaitsetegurid: soe perekondlik kliima, omavaheline suhtlemine, vanemate poolne toetamine ja abistamine, rääkimine õigusrikkumiste tagajärgedest, piiravad reeglid (Simões et al., 2008), kiindumus, stabiilsus, kõrged perekondlikud ootused, võimalus osaleda perekonnaga sotsiaalsust toetavates tegevustes ja kiitus selle eest (Woodward, 2008).

- 3) Eakaaslastega seotud kaitsetegurid: mitte delinkventsete sõprade omamine (Simões et al., 2008), hea läbisaamine eakaaslastega, osalemine positiivsetes tegevustes eakaaslastega ning sõprade heakskiitmine lapsevanemate poolt (Woodward, 2008).
- 4) Kooliga seotud kaitsetegurid: head suhted õpetajatega ja muu personaliga, kes annavad nõuandeid ja kontrollivad õpilasi (Simões et al., 2008), kooliga seotud motivatsioon, positiivne suhtumine kooli, õpilaste sidemed ja seotus (suhted õpetajatega, usk haridusse ja pühendumine haridusele), akadeemilised saavutused, võimalused osaleda koolis sotsiaalsust toetavates tegevustes ja kiitus selle eest, kvaliteetsed koolid, selged standardid ja reeglid, kõrged ootused õpilastele, hoolivate ja toetavate täiskasvanute olemasolu ja seotus (Woodward, 2008).
- 5) Kogukondlikud/naabruskondlikud kaitsetegurid: majanduslikult jätkusuutlikud ja stabiilsed kogukonnad, turvatunne ja tervist edendav keskkond, toetavate õiguskaitseorganite olemasolu, positiivsed sotsiaalsed normid, kõrged kogukondlikud ootused, võimalus osaleda sotsiaalsust toetavates tegevustes ühiskonnas ja kiitus selle eest, ressursside kättesaadavus, kõrged ootused kogukonnale, naabruskonna sotsiaalne ühtekuuluvus (Woodward, 2008).

4.2. Preventiivne tegevus riskitegurite vähendamiseks

Eelnevalt selgus, et kaitsetegurid aitavad leevendada või ära hoida riskiteguritega kokkupuutumise mõju. Riskitegurite vähendamine osutub võimalikuks läbi preventiivse tegevuse. Nimelt mõistetakse preventsiiooni all ebasoovitava nähtuse, protsessi tekkimise või selle arengu pidurdamiseks tehtavat ennetustööd (Laane & Laane, 1999).

Kuritegevuse ennetamisega, tõkestamisega ja ära hoidmisega tegeleb täpsemalt kriminaalpreventsioon (Laane & Laane, 1999). Peamiselt mõistetakse selle all püüdlust kõrvaldada või vähendada kuritegevuse põhjused ja soodustegurid, aga ka vähendada võimalusi kuritegelikuks käitumiseks, hoida ära või raskendada kuritegude toimepanemist riiklike institutsioonide, kohalike omavalitsuste ning elanikkonna koostöös (Justiitsministeerium, s.a.).

Vastavalt sihtrühmale jaguneb preventsiioon 1) üldpreventsiooniks ja 2) eripreventsiooniks. Üldpreventsioon mõjub üldiselt, toimudes karistusähvarduse kaudu ehk tegemist on üldiselt inimeste mõjutamisega kuritegude ärahoidmiseks. Eripreventsioon seevastu tegeleb konkreetsete õigusrikkujate mõjutamisega, et ennetada uute õigusrikkumiste

toimepanekut nende poolt (Saar, 2007; Sootak, 1997). Kriminaalpreventsioon jaguneb aga kolmeks tasandiks (Graham, Bennett, 1998; Laane & Laane, 1999):

- 1) Primaarne ehk esmatasandi preventsioon – üldised abinõud ennetamiseks probleeme, mis ei ole veel selgelt välja kujunenud. Suunatud kogu rahvastikule, aga eelkõige lastele, et kujundada neis terveid eluviise ja harjumusi. Tähelepanu all on ka riskitegurid ning eesmärgiks on üldiste elutingimuste parandamine riskitegurite mõju vältides.
- 2) Sekundaarne ehk teise tasandi preventsioon – abinõud, mida rakendatakse riskirühmadesse kuuluvatele inimestele ehk isikutele, kellel on välja kujunenud ebasoovitavad probleemid või on need arenemisjärgus. Eesmärgiks on potentsiaalsete õigusrikkujate mõjutamine ja toetamine ning prioriteediks on varajane sekkumine probleemide lahendamiseks.
- 3) Tertsiaalne ehk kolmanda taseme preventsioon – abinõud inimestele, kellel on ebasoovitavad probleemid selgelt välja kujunenud. Õigusrikkumise toimepannud isikule lähenetakse individuaalselt. Eesmärgiks on toimetuleku saavutamine.

Et vastu seista konkreetsetele riskiteguritele ja võimalusel tõhustada kaitsetegureid, tuleb välja töötada strateegiad noorte õigusrikkumiste ennetamiseks. Alaealiste õigusrikkumise ennetamiseks ja riskitegurite vähendamiseks tõhusad ennetusstrateegiad Põhja-Ameerika kogemusel, on järgmised tegevused (Farrington, 2006):

- Tervisehoiuspetsialistide koduvisiidid naiste juurde nende raseduse ajal, et jagada nõuandeid ja soovitusi lapse sünnieelse ja sünnijärgse hoolitsuse, imiku arengu, tervisliku toitumise ja mõnuainete tarvitamise kohta raseduse ajal. Nimetatud tegevused viivad laste väärkohtlemise vähenemiseni lapsevanemate poolt ja pikemas perspektiivis õigusrikkumiste vähenemiseni kõnealuste laste puhul.
- Väikeste laste mõtlemis- ja arutlemisvõime stimuleerimine ja kooliedukuse suurendamine koolieelse „intellektuaalse rikastamise“ programmide abil.
- Hariduslikud programmid lapsevanemate jaoks, mis julgustavad märkama, mida nende lapsed teevad; kiitma hea käitumise eest; selgelt väljendama koduseid reegleid; muutma kiituse ja karistuse sõltuvaks laste käitumisest.
- Kognitiivsete ja sotsiaalsete oskuste treening, mis õpetab lapsi peatuma ja mõtlema enne tegutsemist, kaaluma ühiskonnastase käitumise tagajärgi, mõistma teiste

inimeste tundeid ja lahendama inimestevahelisi probleeme agressiivsuse asemel läbirääkimiste abil.

- Eakaaslaste mõju strateegiad, mis pakuvad noortele nõu selle kohta, kuidas astuda vastu sõprade survele osaleda ühiskonnastases käitumises, alates alaealiste joomisest ja suitsetamisest kuni narkootikumide kuritarvitamise ja teiste õigusrikkumisteni. Nõu võetakse tõenäolisemalt vastu spetsiaalselt koolitatud, kõrge staatusega eakaaslaste kui lapsevanemate või õpetajate poolt.
- Klassiruumi haldamine ja muu koolitus, mis aitaks õpetajatel väljendada selgeid juhiseid ja ootusi, märgata ja tunnustada lapsi sotsiaalselt soovitava käitumise eest ning olla järjekindlad distsiplineerimisel.
- Kiusamisvastased algatused koolides, mis hõlmavad selgete reeglite rakendamist ja julgustavad lapsi andma teada kiusamise juhtumitest ning pakkuma ohvritele abi.

Järeldub, et väljatoodud ennetusstrateegiad võimaldavad vähendada individuaalseid, perekonnaga seotud, eakaaslastega seotud ja kooliga seotud riskitegureid.

Kogukondlike/naabruskondlike riskitegurite vähendamiseks tehakse aga samuti suuri jõupingutusi, hõlmates kogukondlikke kriminaalpreventsiooni programme, mille eesmärgiks on keskkonna parandamine ebasoodsates piirkondades ja vaba aja veetmise võimaluste tagamine noortele (Farrington, 2006).

Riskitegurite vähendamine ühiskonnas ja nende analüüsi paindlik kasutamine on üks osa süstemaatilisest ennetustööst. Kindel on see, et riskiteguritele peab tähelepanu pöörama, et saaks planeerida alaealiste õigusrikkumisi ennetavaid või pidurdavaid meetmeid.

Riskitegurite vähendamisel on oluline koht sekundaarsel preventioonil, mis võimaldab ümber õpetada halvasti omandatud toimetulekuoskusi ning muuta ühiskonnastaseid hoiakuid väärtussüsteemi ja empaatia arendamise kaudu. Samuti tuleb ennetustööga tegeledes määratleda kaitsetegurid ja leida lahendus nende arendamiseks (Laane & Laane, 1999).

4.3. Alaealiste komisjoni roll riskitegurite vähendamisel

Alaealiste komisjoni põhimääruse järgi on komisjoni üheks ülesandeks õigusrikkumisi soodustavate tegurite vähendamine (Alaealiste komisjoni..., § 2, 1998) ehk riskitegurite vähendamine.

Kuigi otseselt puudub kirjanduslik ülevaade selle kohta, kuidas alaealiste komisjonis riskitegurite vähendamine käib, siis eelpool välja toodust võib järeldada, et komisjon teeb

sed läbi kriminaalpreventiivse töö. Nimelt alaealiste komisjonid tegelevad lisaks mõjutusvahendite kohaldamisele ka piirkondliku kuriteoennetustöö koordineerimisega ja ennetusprojektide läbiviimisega (Kasemets et al., 2006), mille all peetakse silmas kuritegevuse põhjuste ja soodustegurite kõrvaldamist või vähendamist (Justiitsministeerum, s.a.). Alaealiste komisjonid korraldavad ennetusprojektide konkursse, mis jagunevad kolme kategooriasse:

- 1) Sotsiaalsete oskuste kujundamine;
- 2) vaba aja veetmise võimaluste parandamine;
- 3) töölaagrid (Žuravljova, s.a.).

Lisaks sellele võib järeldada, et olulisel kohal riskitegurite vähendamisel, komisjoni tegevusest lähtuvalt, on võrgustikupõhine töö. Kasemetsa ja Ilvese uurimusest (2006) selgus aga, et alaealiste komisjonide roll riskitegurite vähendamisel osutub keeruliseks, sest ennekõike peavad õigusrikkumiste vähendamisse panustama õigusrikkujate perekonnad, kõik kuriteoennetusprotsessi osapooled läbi võrgustikutöö parandamise ning paranema peaks ka mõjutusvahendite kohaldamise ja järelvalve süsteem. Samuti selgus, et komisjonil ei ole võimalik tihti õigusrikkumiste põhjustesse süveneda, kuigi riskiteguritega tegelemist peetakse komisjoni poolt oluliseks.

5. Uurimuse metoodika

5.1. Uurimismeetodi valik ja põhjendus

Probleemide lahendamine ei laabu tihti igapäevase mõtlemise abil. Vajatakse uusi teadmisi, mis aitaksid mõista lahendatava probleemi olemust ja leida vahendeid sellega toimetulekuks. Kvalitatiivse uurimuse lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2004) ning tegeletakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse uurimisega, kirjeldamisega, tõlgendamisega (Laherand, 2008).

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada alaealiste komisjonidega seotud sotsiaalpedagoogide tõlgendused olukorrast, komisjoni kasvatuslikust tegevusest ja riskitegurite vähendamisest, et selle alusel teha ettepanekuid olukorra parandamiseks. Uuritakse ka, mida sotsiaalpedagoogid alaealiste komisjoni tegevusest teavad ja missugune on nende arvamus mõjutusvahendite kohta. Püstitatud eesmärgi täitmiseks intervjueritakse sotsiaalpedagooge, kellel on olnud kogemusi seoses alaealiste komisjoniga.

Uurimuse läbiviimiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud, läbi mille otsiti vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Kuidas tõlgendavad sotsiaalpedagoogid alaealiste komisjoni tegevust?
- 2) Missugune on sotsiaalpedagoogide arvamus mõjutusvahendite ja nende tulemuslikkuse kohta?
- 3) Kuidas sotsiaalpedagoogid tõlgendavad alaealiste komisjoni rolli alaealise õigusrikkuja kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel?
- 4) Milliseid võimalusi näevad sotsiaalpedagoogid, et alaealiste komisjoni roll alaealise kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel oleks tulemuslikum?

Uurimustulemused ei võimalda tulemuste üldistamist kogu sihtrühmale, kuid annab võimaluse mõista intervjuueeritavate kogemusi, kirjeldusi, tõlgendusi ja hinnanguid sügavamalt. Eesmärk on mõista väikese arvu osalejate maailmavaadet (Laherand, 2008).

5.2. Valimi kirjeldus

Käesoleva uurimustöö valimi moodustasid viis Tartumaa sotsiaalpedagoogi. Kuna kvalitatiivsetes uurimustes ei ole uuritavate valiku aluseks mitte üldpopulatsioonist loodud statistiliselt esinduslik valim, vaid uuringu osalised valitakse vastavalt sellele, kui olulised tunduvad nad olevat uuritava teema seisukohast (Laherand, 2008), siis sellest tulenevalt oli valimi moodustamisel kriteeriumiteks kogemuse omamine alaealiste komisjoniga ja piisavalt pikk töökogemus sotsiaalpedagoogina. Nende kriteeriumite täitmiseks küsisin nõu pilootuurimuses osalenud sotsiaalpedagoogilt, kes andis soovitusi konkreetsete sotsiaalpedagoogide intervjueerimiseks.

Intervjuueeritavate sotsiaalpedagoogide töökogemus sotsiaalpedagoogina oli vahemikus 4-15 aastat. Kaks sotsiaalpedagoogi olid alaealiste komisjoni liikmed ning kolm sotsiaalpedagoogi olid korduvalt osalenud alaealiste komisjoni istungitel, olles sealjuures ka alaealiste komisjonis kooli esindajad.

5.3. Andmekogumismeetodi kirjeldus

Andmekogumismeetodina on käesolevas uurimustöös kasutatud poolstruktureeritud individuaalintervjuud, kus küsimused olid ettevalmistatud ja teemavaldkonnad paika pandud, kuid mis andis võimaluse küsimusi esitada paindlikus järjekorras ja sõnastust varieerida vastavalt vajadusele ja kontekstile.

Arusaadavate ja ühetimõistetavate küsimuste formuleerimiseks toimus eelnevalt pilootuurimus väga asjatundliku sotsiaalpedagoogiga. Seejärel toimus pilootuurimuses osalenud sotsiaalpedagoogi soovitatud konkreetsete sotsiaalpedagoogide teavitamine intervjuerimissoovist. Selleks saatsin viiele sotsiaalpedagoogile e-kirja, milles tutvustasin oma magistritöö temaatikat, uurimustöö eesmärgi ja küsimusi. Kõigi viie sotsiaalpedagoogi tagasiside minu e-kirjale oli positiivne ja tulenevalt sellest toimusid ajavahemikus 17.02.2012-29.03.2012 intervjuud viie Tartumaa sotsiaalpedagoogiga.

Kõik intervjuud toimusid sotsiaalpedagoogide töökeskkonnas, nende kabinetis, kus viibisid ainult intervjuerija ja intervjueritav. Eelnevalt sotsiaalpedagoogidelt luba küsinud, salvestasin intervjuu diktofoniga. Salvestamise tingimuseks esitasid kõik sotsiaalpedagoogid, et keegi peale intervjuerija salvestusi ei kuulaks, et säiliks konfidentsiaalsus. Intervjuude kestvused olid 30 minutist ühe tunnini.

Intervjuerimise alustamisel tutvustasin põgusalt intervjueritavatele veel üle magistritöö temaatika, uurimustöö eesmärgid ja küsimused. Intervjuerimisel ehk intervjuu põhiosas liikusin laiemalt kontekstilt konkreetsemale, mille käigus intervjueritavad vastasid kõikidele küsimustele pikalt ja põhjalikult. Küsimused olid alaealiste komisjonide tegevuse ja mõjutusvahendite kohta, kasvatuse ja riskitegurite vähendamise kohta nii üldiselt kui ka alaealiste komisjoni aspektist vaadatuna. Intervjuu lõpetamisel tegin intervjuus räägitust kokkuvõtte, selgitades, mis olid need pidepunktid, mis minu kui uurija seisukohalt osutusid oluliseks. Seejärel kinnitasin, et intervjueritava panus oli väga tähtis ja tulemusi kasutatakse üldistatult kujul, kuid tulemuste analüüsimisel kasutatakse illustreerimiseks näitelauseid intervjuudest.

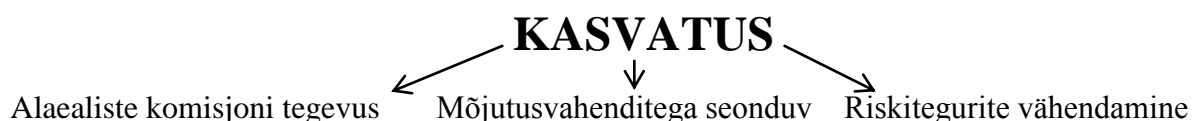
5.4. Andmeanalüüsi kirjeldus

Peale intervjuude läbiviimist toimus nende transkribeerimine ehk litereerimine, mis seisnes salvestatud intervjuu muutmisel kirjalikuks tekstiks. Andmete analüüsi alustasin transkribeeritud tekstide korduvast lugemisest, millele järgnes kodeerimine. Alustasin avatud kodeerimisega, millele järgnes telgkodeerimine ja lõpetasin valikulise kodeerimisega. Nimetatud tekstiga töötlemise protseduurid on tekstimaterjali käsitlemise viisid, mille peaeesmärk on liigendada tekst mõistetatavateks osadeks ja luua kategooriad, mis uuringu edenedes seatakse korrastatud süsteemi (Laherand, 2008) ehk kodeerimise all peetakse silmas tegevuste kogumit, mis võimaldab andmeid eristada ja grupeerida, mille järel andmed esitatakse uuel kujul (Strauss, Corbin, 1998).

Avatud kodeerimise käigus märkisin koodid lõik-lõigult. Kodeerimise käigus andsin tähendusüksusele andmetes kokkuvõtva ja selgitava nimetuse. Avatud kodeerimise tulemusena sain tekstile liidetud koodide nimekirja ja moodustused alakategooriad. Seejärel toimus telgkodeerimine, mille tulemusena moodustused neli telge:

- 1) Alaealiste komisjoni tegevus;
- 2) mõjutusvahenditega seonduv;
- 3) riskitegurite vähendamine;
- 4) kasvatus.

Nimetatud nelja telje alla kategoriseerisin sisult sarnased koodid. Esimese telje, „Alaealiste komisjoni tegevus“, alla paigutasin koodid, mis sisaldasid informatsiooni komisjoni ülesannete, komisjonis tehtava töö eesmärkide ja võrgustikutöö (sh perekonna kaasamise) kohta. Teise telje, „Mõjutusvahenditega seonduv“, alla paigutasin koodid, mis sisaldasid informatsiooni mõjutusvahendite eesmärkide, tulemuslikkuse ja hinnangute kohta ning samuti sotsiaalpedagoogide ettepanekud mõjutusvahendite osas. Kolmanda telje, „Riskitegurite vähendamine“, alla paigutasin koodid, mis sisaldasid informatsiooni riskitegurite vähendamise võimalustest üldiselt ja komisjonis, samuti sotsiaalpedagoogide ettepanekuid riskitegurite vähendamise osas ning neljanda telje, „Kasvatus“, alla kategoriseerisin koodid, mis sisaldasid teavet sotsiaalpedagoogide nägemust kasvatuses, alaealiste komisjoni poolsest kasvatuslikust mõjutamisest ning kasvatamise võimalustest komisjonis. Telgkodeerimisele järgnes valikuline kodeerimine, mis osutus ühtlasi ka kodeerimise viimaseks etapiks. Valikulise kodeerimise tulemusena leidsin võtmeteguri, milleks sai „Kasvatus“ ja mis osutus uurimustulemuste analüüsi seisukohast tuumkategooriaks. Suhestades „kasvatuse“ teiste telgedega, leidsin, et „kasvatus“ on intervjuude keskne mõiste. Jõudsin arusaamale, et kasvatus on alaealiste komisjoni tegevus, kus läbi mõjutusvahendite toimub alaealiste kasvatamine ning samuti läbi kasvatusliku tegevuse saab võimalikuks riskitegurite vähendamine (vt. Joonis 1)

Joonis 1. „Kasvatus“ suhestatuna teiste telgedega.

Kodeerimise käigus tegin enda jaoks pidevalt märkmeid tekkinud küsimuste, mõtete ja seoste kohta, mis aitasid mõista intervjueeritavate tõlgendusi avaramalt ja samas ka

sügavamalt. Kodeerimise etapis oli suureks abiks koostöörühm, kus ühise tekstide lugemise käigus ilmnid uued ideed, mis aitas koodide sisu täpsemalt määratleda ja näha intervjuueeritavate kogemusi, kirjeldusi, tõlgendusi ning hinnanguid objektiivsemalt.

Kodeerimisel tuginesin ka M. Laherand'i (2008) raamatule „Kvalitatiivne uurimisviis“, A. Strauss' ja J. Corbin' (1998) raamatule „Basics of Qualitative Research“ ning T. Kadajase (2011) uurimusele „Kooli kasvatusülesandest kuue koolijuhhi tõlgenduses (kvalitatiivne uuring)“. Nimetatud teosed aitasid mõista kodeerimise olemust.

Uurimustulemusi täiustavad väljavõtted intervjuudest. Näitelaused on välja toodud kaldkirjas, mille puhul kasutasin järgmiseid sümboleid:

- 1) (...) näitelause lühendamiseks välja jäetud tekstilõik;
- 2) *, **, *** näitelaused erinevate sotsiaalpedagoogide intervjuudest.

6. Tulemused ja analüüs

6.1. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused alaealiste komisjonide tegevusest

6.1.1. Alaealiste komisjoni ülesanded ja tehtava töö eesmärk.

Sotsiaalpedagoogid nimetasid alaealiste komisjoni institutsiooniks ja organiks, kelle põhiülesandena töid nad välja alaealiste õigusrikkujatega tegelemise, mõjutamise ja korrale kutsumise, mida rakendatakse istungite käigus vestluse teel. *On olemas selline institutsioon nagu alaealiste komisjon (...) et seda alaealist kuidagi moodi korrale kutsuda ja mõjutada**. Üks sotsiaalpedagoogidest lisas alaealiste komisjoni ülesandena veel ka kasvatustöös osalemise ja sekkumise alaealiste õigusrikkumistesse. Lisaks sellele oli ta seiskohal, et alaealiste komisjoni ülesanne on olla kursis kõige sellega, mis puudutab alaealisi ja nende õigusrikkumisi ja olla juhtiv antud teemavaldkonnas.

Alaealiste komisjoni seadusjärgseid ülesandeid, nagu haldusterritooriumil alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine, alaealistele õiguserikkujatele määratud mõjutusvahendite kohaldamise abil nende elu korraldamine ja alaealiste järelevalvetuse ning õigusrikkumisi soodustavate tegurite vähendamine (Alaealiste komisjoni..., § 2, 1998), sotsiaalpedagoogid ei nimetanud.

Kuigi konkreetselt kriminaalpreventiivse töö koordineerimist ei nimetatud, tõi üks sotsiaalpedagoogidest välja, et alaealiste komisjoni ülesandeks on ka ennetustöö. *Tegelikult ennetustöö on ju ka hästi suur osa nende tööst (...) erinevad projektid, mis nad seal teevad, programmid, kuhu nad lapsi suunavad**. Kaks sotsiaalpedagoogi leidsid, et preventiivne roll piirdub enamjaolt alaealiste komisjoni istungil toimuva vestlusega. *Aga reaalselt, kui vaadata*

selle töö sisse, siis preventiivne pool on, (...) et meil on istung ja et me vestleme. (...) pigem seal toimub juba see (...) seaduskuulekaks kallutamine**.* Kõigi kolme sotsiaalpedagoogi kirjeldusel toimub alaealiste komisjonis eripreventsioon. Üldpreventsioon, mis tegeleks ka teiste alaealiste mõjutamisega, kes ei ole veel konkreetsed õigusrikkujad, on tagaplaanil. Preventsiooni peetakse siiski vajalikuks. *(...) preventsioon on kõige põhilisem, mis peaks toimuma (...), aga sellist preventsiooni, mis tegeleks veel mitte õigusrikkujatega, seda on nüüd küll ääretult vähe*.*

Sotsiaalpedagoogid ei eristanud eesmärke ja ülesandeid. Nad nimetasid alaealiste komisjonis tehtava töö eesmärgiks samuti alaealisega tegelemise ja mõjutamise. *Eesmärk on (...) ikkagi mõjutada seda alaealist järgima reegleid*.* Nimetatud tegevusi määratlesid nad ka alaealiste komisjoni ülesannetena. Lisaks sellele selgus analüüsist, et kolme sotsiaalpedagoogi tõlgendusel on alaealiste komisjoni eesmärk veel ennetada ka õigusrikkumiste toimepanemist ja ära hoida korduvõigusrikkumisi. *(...) eesmärgiks võiks olla see, et väheneks alaealiste korduvrikkujate arv. Et see võiks olla selline kõige suurem ülesanne tegelikult.**

6.1.2. Alaealiste komisjoni koostöö võrgustikuga.

Sotsiaalpedagoogid pidasid võrgustikutööd alaealiste komisjoni tegevusest rääkides väga oluliseks ja vajalikuks koostöövormiks. *Ma näen, et seal alaealiste komisjonil võiks olla üsna selline suur võrgustikutöö tegija roll*.* Võrgustikutöö seisukohast osutus sotsiaalpedagoogide hinnangul vajalikuks spetsialistide ja perekonna kaasamine.

Spetsialistide kaasamise all peeti silmas enamasti mõjutusvahendite täitmisel kaasabi ja toetuse osutamist. *(...) alaealise mõjutusvahendina on ju võimalik teda näiteks ju nagu kaasata, saata selliste spetsialistide juurde, kes siis oleksid sellele lapsele toeks*.* Üks sotsiaalpedagoogidest tõi välja aspekti, et alaealiste komisjon kaasab spetsialistid, et saada informatsiooni perekonna kohta. *Alaealiste komisjon põhimõtteliselt teeb ka sellise väikese taustauuringu, seda siis tänu sellele, et ta on kaasanud spetsialistid, (...), kes siis peaks andma sellest perest ülevaatliku olukorra, kuidas seal peres peremudel töötab ja toimib*.* Samuti leidis sama sotsiaalpedagoog, et spetsialistide roll on teha selgitustööd mõjutusvahendi vajalikkusest ja arvas, et spetsialistide osalus on väga oluline alaealiste komisjoni istungil, kelle roll on anda lapsevanematele soovitusi lapse kasvatamiseks ja probleemide lahendamiseks.

Lapsevanemate kaasamise all peeti silmas enamasti vanema mõjutamist istungi käigus. *Minule isiklikult tundub, et alaealiste mõjutamisel on kõige olulisem töö vanematega alati (...). Et sageli need kohad komisjonis näitavad, et me palume lapsel korra väljas oodata ja*

võibki töö toimuda vanemaga tegelikult, vanema mõjutamine pigem. Istung ju põhimõtteliselt ei toimugi ilma vanemateta. See asi käib ikka vanema kaudu ja istungite käigus mõjutatakse ju väga sageli. Et see ei ole mitte ainult lapsele**. Analüüsist selgus, et sotsiaalpedagoogide tõlgendusel olid alaealiste komisjoni võimalused vanemate kaasamiseks aga küllaltki piiratud. Piiravate teguritena lapsevanemate kaasamiseks ja mõjutamiseks toodi välja vähesed võimalused. Et mulle väga meeldiks, kui komisjonil oleks niiöelda võim teda kohustada, aga tal ei ole seda. (...) neil ei ole vahendeid ja neil ei ole teha midagi selle vanemaga*.*

Lapsevanemate kaasamise ja mõjutamise võimalustena alaealiste komisjoni poolt nähakse sotsiaalpedagoogide arvamuse kohaselt aga lapsevanemate koolitamises. *Et seda preventsioonile mõeldud summat kulutada vanemate harimiseks ja vanemate kaasamiseks või vanemate teadlikkuse tõstmiseks*. Sellised koolitused oleksid mõeldud lapsevanematele, kelle oskused lapse kasvatamisel ja tema arengu toetamisel on puudulikud. Paraku ikka meie lapsevanemad ei ole teadlikud, kuidas käituda ja toime tulla murdeas olevate lastega. Mitte keegi ei õpeta ega ei ole ka selliseid programme lastevanematele, kus nad saaksid siis omandada oskusi lapsevanemaks olekuks*. Tulemuslikud on nimetatud koolitused sotsiaalpedagoogide hinnangul juhul, kui need koolitused on ka reaalselt kohustuslikud. Siinkohal ei olda kritiseerival seisukohal, vaid pigem ollakse mures, et lapsevanemad ei saa piisavalt toetust ja abi. (...) üks suur miinus ongi see, et hädas on lapsevanemad ja teinekord vajavad need lapsevanemad ka nõu ja abi*.*

Mitmed sotsiaalpedagoogid leidsid, et alaealiste komisjoni koostöö võrgustikuga on muutunud paremaks. Nende sotsiaalpedagoogide hinnangul on alaealiste komisjoni koostöö võrgustikuga muutunud põhjalikumaks, sisukamaks. Analüüsist selgus aga, et võrgustikupõhises töös on ka mitmeid vajakajäämisi. Puudujäägiks pidasid sotsiaalpedagoogid nii alaealiste komisjoni kui ka koostööpartnerite poolset olematut või vähest tagasisidet. *Mis praegu ilmselt ka nõrk on, on see tagasiside. Et kui laps on seal ära käinud, siis tegelikult mina ei ole näinud seda olukorda, et alaealiste komisjon tagantjärele midagi küsiks (...). (...) peaks olema ka mingisugune kontroll selle üle, kas see toimub, kas see toimus ja siis kolme, tegelikult nelja selle grupi vahel, et see laps oma perega, kool kindlasti, (...) kui sinna Haridus- ja Tugiteenuste Keskusesse saadetakse, et siis sealt mingi meeskonna liige ja ka alaealiste komisjon*.*

Tõhusama võrgustikutöö toimimise võimalustena tõid sotsiaalpedagoogid välja tagasisidel ja koostööl põhineva tegevuse, samuti võrgustiku suurema kaasatuse. *Ma näen, et seal alaealiste komisjonil võiks olla üsna selline suur võrgustikutöö tegija roll. Et aga see kaasatus võiks olla suurem. Ma kujutan ette, et siis oleks see koostöö parem ja mõju suurem.*

Et kui see võrgustik toimiks nagu igakülgsest. Et kui me tahame seda protsessi pisutki muuta, siis peaksid kõik lülid olema aktiivses koostöös**.*

6.2. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused mõjutusvahenditest

6.2.1. Hinnang mõjutusvahenditele ja ettepanekud mõjutusvahendite osas.

Sotsiaalpedagoogid pidasid mõjutusvahendeid vajalikeks ja olulisteks, mille eesmärgina tõid nad välja alaealise mõjutamise, et ta hakkaks tegema oma õigusvastasest teost järeldusi. *Et eesmärk on ikkagi selle noore mõjutamine ja selle järgi ka, et on tegu ja tagajärg*. Mõjutusvahendite eesmärk on kindlasti kõigepealt, et laps nagu peaks taipama, et ta on teinud midagi valesti ja kui ta on teinud midagi valesti, siis järelikult peab ta selles mõttes oma vigadest õppima ja parandama siis selle vea*. Üks sotsiaalpedagoogidest arvas samas, et mõjutusvahendid ei ole alaealise mõjutamisel alati kõige tähtsamal kohal. Need mõjutusvahendid, kui sellised ei ole nii olulised, kui kogu see vestlus ja kogu see töö, mis toimub selle istungi käigus tegelikult lapsega*. Analüüsist selgus, et mõjutusvahendid, nagu vestlusele suunamine spetsialisti juurde, üldkasulik töö ja noorte- või sotsiaalprogrammides ja rehabilitatsiooniteenuses osalemine, olid sotsiaalpedagoogide hinnangul kõige olulisemad. Nimetatud mõjutusvahendeid mainiti intervjuudes kõige enam.*

Intervjuude analüüsist ilmnas kattuvusi sotsiaalpedagoogide hinnangutes, mis puudutasid mõjutusvahenditele karistusliku hinnangu andmist. Sotsiaalpedagoogid ise ei tõlgendanud mõjutusvahendeid karistusena, kuid tõid välja aspekti, et on inimesi, kes tunnevad, et need on karistamiseks. (...) *me võime ju seadusesse kirjutada mõjutusvahend, aga see inimene, kes sinna satub, temal on oma tunne ja kindlasti see tunne, et see on karistus*. Laiemalt vaadates õpetajad sageli või kolleegid kipuvad nägema neid mõjutusvahendeid sageli kui karistust. Sama mure tekib ka lapse enda ja vanematega ka sageli**.* Üks sotsiaalpedagoogidest oli arvamusel, et mõjutusvahend on alternatiiv karistusele. Teine sotsiaalpedagoog tõi välja, et mõjutusvahend muutub karistuseks, kui seda esitletakse kohustusena. *Et spetsialisti juurde suunamist võetakse kui karistust, mis see tegelikult nii olla ei tohiks ja minnes näiteks selle sama psühholoogi juurde karistusena või kui motiveerituna on inimene oma probleemiga tegelema. See kõik peaks olema vabatahtlik ja see on mõjutusvahendi presenteerimise küsimus, kuidas me seda lapsele ja lapsevanemale tutvustame, kas kui võimalust või kui kohustust*.*

Mõjutusvahenditele kasvatusliku hinnangu andmisel olid sotsiaalpedagoogid eri arvamusel. Esines kahte tüüpi arvamusi: 1) mõjutusvahendid on kasvatuslikud ja 2) mõjutusvahendid ei ole alati kasvatuslikud. Analüüsist selgus, et osad sotsiaalpedagoogid, kes

olid arvamusel, et mõjutusvahendid on kasvatuslikud, kirjeldasid pigem mõjutusvahendite sotsialiseerivat aspekti. (...) *mõjutusvahendite üks suur soov või üks selline mõte, eesmärk ongi ju seda noort panna vastutama oma tegude eest, kasvatada tema sellist teadlikkust**. Need sotsiaalpedagoogid, kes olid arvamusel, et mõjutusvahendid ei ole alati kasvatuslikud, leidsid, et kasvatuslikuks osutuvad mõjutusvahendid, mis võimaldavad põhjalikumat sekkumist ja mille täitmise juures mõjutusvahendi kohaldaja või selle järelvalvaja alaealisega järjepidevalt tegeleb ja vestleb. *Mis seal pigem kasvatusliku iseloomuga on, kas lastekaitse töötaja, kooli sotsiaalpedagoogi või kooli psühholoogi juurde vestlusele suunamine. Need on sellised, mis annavad võimaluse uuesti sekkuda (...)**. *See on see juhendaja (...) mitte see mõjutusvahend ise, aga see, mis seal kohapeal tehakse selle juhendamise läbi (..) need vaated ja põhimõtted***. *See on ainult sellisel juhul, et kui ta satub pärast seda otsust üldkasulikku tööd tegema kohta, kus on väga tubli ja asjalik inimene, kes tõesti südamega võtab seda, et ta seda last aitama peab, temaga tegeleb ja vestleb, mitte lihtsalt ei lase tal rehitseda lehti kuskil****.

Sotsiaalpedagoogid olid ühisel arvamusel, et valik erinevatest mõjutusvahenditest peab olema, kuid see valik peaks mitmekesisuma, eriti peaks suurenema sotsiaalprogrammide valdkond. *Sotsiaalprogrammid (...), et see on see lahter, mis peaks ja võiks väga palju suuremaks minema**. Lisaks sellele tõid sotsiaalpedagoogid välja, et lisanduma peaksid mõjutusvahendid lapsevanematele, mis võimaldaksid lapsevanemaid mõjutada ja harida. *Omaette küsimus on, aga et kas ja kuidas oleks võimalik alaealise mõjutusvahendite seadusesse sisse kirjutada võimalus mõjutada lapsevanemaid. (...) lapsevanema koolitused ja või perekoolitused, pereprogrammid, et see oleks midagi, mis võiks tulemust kanda natuke enam, mis oleks soovitus ja mis sinna lisanduda võiks**.

6.2.2. Mõjutusvahendite tulemuslikkus.

Analüüsist selgus, et mõjutusvahendite tulemuslikkus, sotsiaalpedagoogide tõlgendusel, oles mitmetest asjaoludest. Domineeris sotsiaalpedagoogide arusaam, et mõjutusvahendite tulemuslikkus sõltub situatsioonist, alaealisest ja tema õigusvastasest teost. *Selles mõttes, et see oleneb lapsest ja oleneb sellest olukorrast, miks ta sinna sattunud on**. Üks sotsiaalpedagoogidest oli arvamusel, et mõjutusvahendid on enamjaolt tulemuslikud alaealiste komisjoni esmasattunute puhul. *Et mõjutusvahendid on kindlasti tulemuslikud nende noorukite või noorte puhul, kes on võib olla esimest korda komisjonis**.

Sotsiaalpedagoogid tõid välja ka kindlad kriteeriumid, millisel juhul mõjutusvahendid on tulemuslikud. Nendeks kriteeriumiteks olid kohaldatud mõjutusvahendi täitmine, selle

täitmise jälgimine ja koostööpartnerite reaalne tagasiside mõjutusvahendi täitmise kohta. (...) *võib küll mõjutusvahendit kohaldada, aga kui seda ei täideta, siis on sellest ka vähe abi**. Kaks sotsiaalpedagoogi olid arvamusel, et mõjutusvahendid on tulemuslikud, kui need võimaldavad pikaajalist, põhjalikumalt ja pidevat sekkumist probleemi lahendamisel. *Mina olen näinud, et kõikide puhul, mis minu lastele on määratud, et sageli see tulemus on ikka olemas, vähemalt mingil määral. Küsimus kas see on jätkusuutlik ja järjepidev sekkumine sellisel juhul**. Üks sotsiaalpedagoog tõi välja veel, et mõjutusvahendid on tulemuslikud, kui võrgustik teeb koostööd. *Mõjutusvahendite tulemuslikkus sõltub väga palju sellest võrgustikutööst, et kui palju teised spetsialistid suudavad teha koostööd, et seda noort sinna õigele teele suunata**.

Mõjutusvahendite tulemuslikkusest rääkides, tõid sotsiaalpedagoogid aga välja mitmeid puudujääke. Analüüsist ilmnas, et mõjutusvahendite tulemuslikkuse tagamisel on puudusteks vähene kontroll/järelvalve, tagasiside, järjepidevus ja olematud tagajärjed mõjutusvahendi mitte täitmise korral. (...) *kui me suudame alaealist ja tema lapsevanemat veenda, et ta peab tegema seda ja täitma temale need määratud mõjutusvahendid, siis on hästi. Aga kui need nüüd jäävad täitmata, et siis tegelikkuses ei kaasne ka sellele ka midagi**. Üks sotsiaalpedagoogidest leidis aga, et alaealiste komisjoni võimalused on piiratud, et mõjutusvahendite tulemuslikkust tõsta. *See on puhtalt seadusest tulenev, et seadus on jumala hambutu ja see pole komisjoni teha, sest nende käed on seotud selle mõjutusvahendi seadusega**.

Üksmeelel oldi mõjutusvahendite täitmise osas. Nimelt olid sotsiaalpedagoogid arvamusel, et mõjutusvahendite täitmine peaks muutuma kohustuslikuks ja tagada tuleks kontroll mõjutusvahendite täitmise üle. *Ja võib olla, mis jääbki puudu, et mitte nii väga uusi ja erinevaid mõjutusvahendeid, vaid just see, kuidas nende täitmise kontroll või täitmine oleks garanteeritud**.

6.3. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused riskitegurite vähendamisest

6.3.1. Võimalused riskitegurite vähendamiseks.

Analüüsist selgus, et võimalused riskitegurite vähendamiseks sotsiaalpedagoogide arvamuste kohaselt on küllaltki mitmekesised. Sotsiaalpedagoogid alustasid varajase märkamisega ja lõpetasid kogukondlike võimaluste nimetamisega.

Nimelt kaks sotsiaalpedagoogi leidsid, et riskitegurite vähendamise seisukohalt on oluline varajane märkamine ja sekkumine, mis võimaldas sotsiaalpedagoogide kirjeldusel tegeleda individuaalsete riskiteguritega ja neid maandada. *Et kui märgatakse sellist käitumist*

seal lasteaias, siis tegelikult peaks nagu kohe tegelema hakatama sellega. Et pärast sellega murdeas, on sellega juba hiljaks jäänud, sest see puudutab kõiki neid tähelepanupuudulikkust, hüperaktiivsuse häireid ja kõike neid käitumishäireid.*

Individuaalsete riskitegurite vähendamise seisukohalt oli ühe sotsiaalpedagoogi arvamuse kohaselt oluline ka sobiva keskkonna loomine, lapsevanemate nõustamine ja toetamine.

Kuigi otseselt perekondlikke riskitegureid ei nimetatud, siis üks sotsiaalpedagoogidest tõi välja asjaolu, et düsfunktsionaalsest perekonnast pärit lapsed omandavad paljud riskitegurid sotsiaalse õppimise ehk jälgendamise teel. Sellest tulenevalt leidis sotsiaalpedagoog, et vaja on tegeleda lapsevanematega. Lapsevanematega tegelemise vajalikkust riskitegurite vähendamisel pidasid tähtsaks ka teised sotsiaalpedagoogid. Analüüsist selgus, et riskitegurite vähendamisel on vajalik tõsta lapsevanemate teadlikkust erinevatest probleemidest ja nende lahendamise võimalustest. *Et siis nagu selline vanemate koolitamine oleks üks võimalik variant, et kuidas neid riske vähendada*.*

Analüüsist ilmnas, et riskitegurite vähendamisel on olulisel kohal ka koolikorralduslikud meetmed. Üks sotsiaalpedagoogidest tõi välja sotsiaalsete oskuste õpetamise vajalikkuse riskitegurite vähendamisel. *Siis kindlasti on väga oluline noorte puhul ja õnneks on see juba praegu viidud siis ka õppekavva, on siis noortele sotsiaalsete oskuste õpetamine. Et kuna lapsevanemad ikkagi ei ole väga kompetentsed või pädevad ja neil ei ole aega noortega tegeleda, siis just see, et ikkagi käsitletakse kõiki neid teemasid, mis kõik on väga olulised, et sotsiaalselt hästi toime tulla*.* Sama sotsiaalpedagoog arvas, et riskitegurite vähendamisel on olulisel kohal ka muud koolikorralduslikud meetmed nagu individuaalõpe, parandusõpe, konsultatsioonid, tasandusklassi võimalus ja logopeedi juurde suunamise võimalus. Lisaks sellele tõi ta välja karjäärinõustaja kui lahenduse riskitegurite vähendamisel, et alaealised oskaksid teha õigeid otsuseid, valikuid õpingute ja eriala osas. Üks sotsiaalpedagoogidest oskaski riskitegurite vähendamise võimalustest ainult koolikeskkonnast vaadatuna rääkida, tuues riskitegurite vähendamiseks välja järgmised võimalused: kontaktne tugisüsteem, informatiivsus, pidev järelvalve, vastutulelikkus ja võimaluste tekitamine, probleemikesksed üritused, igapäevane järje- ja enesekindel koostöö vanematega, koolipersonaali koolitamine probleemsete lastega hakkama saamiseks.

Olulisel kohal riskitegurite vähendamisel olid ka alaealiste vabaaja sisustamise võimalused. Üks sotsiaalpedagoogidest arvas, et on väga oluline, kui lapsel on huviala. Teine sotsiaalpedagoog oli aga arvamusel, et riskitegurite vähendamisel ei ole huviala esmane lahendus, vaid oluliseks osutub, kuidas lapsed oma vaba aega sisustavad ja milliseid valikuid nad sealjuures teevad. Huviala ei pidanud see sotsiaalpedagoog kõige olulisemaks, sest tihti

omandatakse riskitegurid eakaaslaste survele. (...) väga paljud noored hakkavad seal suitsetama trennikaaslaste mõjul (...). Puhtalt see vabaaja sisustamine on kindlasti tähtis ja mul on nagu liiga palju aega teha ilma piiranguteta mida iganes eksole, siis võib juhtuda, et ma täidan oma aega negatiivselt või siis seadusvastaselt ka. Aga see ei ole, mina ei näe seda kõige suurema probleemina*.

Riskitegurite vähendamise võimalusena nägid sotsiaalpedagoogid ka kogukondlikku tegevust, mis sisaldaks ühiskondlikku märkamist, sekkumist, toetust ja abi. Et tegelikult selline ühiskondlik sekkumine on ka väga oluline. (...) see naabrivalve on ka väga oluline sekkumisvõimalus ja samuti riske vähendav*. Üleüldse hoolivuse või üksteisega seotuvuse tõstmise, et inimene tajuks iseennast kui osana mitte ainult ühiskonnast, vaid ka mingisugusest kogukonnast eksole, selline kogukondlik järelvalve süsteem. (...) arusaamine, et mul on alati võimalus kellegi poole pöörduda, kelleltki nõu ja tuge ja abi saada**.

Võrgustikutööd ja ennetusööd riskitegurite vähendamise võimalusena nägi vaid üks sotsiaalpedagoog. Tema tõi välja ka, et riskitegureid saab vähendada kaitsetegurite kaudu, kuid ei osanud selgitada, kuidas see välja peaks nägema. Ma tõin välja võrgustikutöö, ennetustöö ja siis need kaitsetegurid, et nende kaudu saab ka riskitegureid vähendada, kuid kuidas neid realselt elus rakendada, seda ma ei oska paraku öelda*.

6.3.2. Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel.

Analüüsist selgus, et alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkumiste vähendamisel piirdub enamjaolt alaealistele suunatud tegevusega. Sotsiaalpedagoogid olid ühisel arvamusel, et riskitegurite vähendamisega tegeleb alaealiste komisjon istungite käigus vestluse teel, kus keskendutakse riskitegurite välja selgitamisele, teavitustöö tegemisele ja soovitude jagamisele. Muidugi ta üritab selle vestluse käigus, (...), üritatakse talle niiöelda neid näpunäiteid anda (...). Et selles mõttes ta natuke ikka tegeleb, et ta vähemalt puudutab neid riski kohtasid, mis veel võiks tulla või alati puudutatakse seda, mis sa vabal ajal teed, et kes on su sõbrad, mis te teete*. Et ikkagi vestluse käigus, kus selgitatakse seal üht koma teist ja see on päris hea võimalus riskitegurite vähendamiseks**. Üks sotsiaalpedagoogidest oli arvamusel, et alaealiste komisjoni roll riskitegurite vähendamisel on panna alaealist läbi selgitustöö analüüsima, mis erinevate situatsioonidega kaasneb, kuidas tuleb erinevates olukordades käituda ja mõjutada alaealist tegema õigeid otsuseid. Komisjon saab panna seda alaealist mõtlema oma käitumise üle. Et ta saab mõjutada seda alaealist tegema ka vahel õigeid otsuseid (...). (...) et selles mõttes on komisjonil suur roll, et selgitada, kuidas võib või nagu öeldakse, et olin valel ajal vales kohas, mida võib see endaga kaasa tuua*.

Analüüsist selgus ka, et alaealiste komisjon otseselt riskitegureid ei vähenda, vaid tal on justkui vahendav roll. Nimelt kaks sotsiaalpedagoogi leidsid, et alaealiste komisjoni roll riskitegurite vähendamisel on suunata alaealine mingisugusesse programmi või vestlusele spetsialisti juurde, kus siis juba konkreetselt riskitegurite vähendamisega tegeletakse ehk siis komisjon vähendab riskitegureid mõjutusvahendi kaudu. *Ja alaealiste komisjon võib olla selles mõttes saab nagu natukene seda riski vähendada sel juhul, kui on ikkagi see õpilane suunatud mingisse konkreetseesse programmi, kus on siis läbi selle programmi suudetud seda alaealist panna nagu teistmoodi käituma*. Et läbi nende mõjutusvahendite ongi mõeldud neid riskitegureid ju vähendada*.* Osad sotsiaalpedagoogid leidsid aga, et alaealiste komisjoni roll riskitegurite vähendamisel on märgata vaid probleemi olemust, informeerida sellest lapsevanemaid ja suunata neid probleemiga tegelema, andes selleks soovitusi. Üks sotsiaalpedagoogidest tõi välja veel selle, et komisjoni istungi käigus toimub justkui lapsevanema silmade avamine ning lapse ja lapsevanema vaheliste suhete parandamine. Seevastu teise sotsiaalpedagoogi arvamuse kohaselt osutus oluliseks kooli ja kodu vaheliste suhete loomine ühise eesmärgi nimel. *Et mõnikord, mida saab teha on kooli ja peresuhete, mitte just sidumine, aga just sidumise alustamine, et tuleme ühe laua taha kokku ja katsuda mõista anda (...) või et me mõlemad oleme siin laua taga ühe lapse pärast ja me tahaksime ikka aidata*.*

Sotsiaalpedagoogid olid ka ühisel arvamusel, et alaealiste komisjoni roll riskitegurite vähendamisel on piiratud, sest komisjonid on tihti ülekoormatud, millega kaasneb aja- ja motivatsiooni puudus. Millest tulenevalt alaealiste komisjoni roll riskitegurite vähendamisel piirdub sotsiaalpedagoogide tõlgendusel vaid tegevusega, mis on seotud istungite läbiviimisega ja mõjutusvahendite kohaldamisega. *Et tal sageli ei olegi jaksu midagi teha. (...). Et see on selline ressursi puudus, et vahepeal tuleb seda energiat juurde, aga mingil hetkel jälle see tulekahi, mis tegelikult reaalselt lõõmamas on, võtab su enda alla. Ja komisjoni puhul on täpselt see sama asi*.*

Lisaks eelnevale leidis üks sotsiaalpedagoog, et alaealiste komisjon ei tegele väljapool istungit riskiteguritega, sest selleks puudub sotsiaalpedagoogi arvamuse kohaselt vajaminev süsteem ja vahendid ning kahel sotsiaalpedagoogil puudus reaalne kogemus alaealiste komisjoni istungivälisest tegevusest.

6.3.3. Alaealiste komisjoni võimalused õigusrikkumiste riskitegurite efektiivsemaks vähendamiseks.

Analüüsist tulenevalt muutuks alaealiste komisjoni roll õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel efektiivsemaks, kui tehtaks muudatusi alaealiste komisjonide tööd reguleerivas seadusandluses, mis võimaldaks põhjalikumalt sekkumist alaealiste probleemide lahendamisel ja muuta alaealiste komisjoni töökorraldust. *Seaduse poolt mingite võimaluste loomine, oleks nagu esmatähtis ma arvan**. Lisaks selle tähtsustasid kõik sotsiaalpedagoogid riskitegurite vähendamise võimalusena alaealiste komisjoni tööst lähtuvalt võrgustikutöö olulisust. Nad leidsid, et riskitegurite efektiivsemaks vähendamiseks on vajalik järjepidev koostöö võrgustikuga ühise eesmärgi nimel. Üks sotsiaalpedagoogidest oli isegi arvamusel, et oluline on ökosüsteemne lähenemine, et integreerida erinevad valdkonnad tegelemaks samade probleemidega. *See on täpselt nii, et kool teeb (...) koostööd, alaealiste komisjon ka täie rinnaga murrab läbi, nõustamiskomisjonid, Haridus- ja Tugiteenuste Keskus töötab täiel laulul, erinevad MTÜ-d, Tartu Tugiteenuste Keskus. Kõik kohutavalt töötavad ja ühine eesmärk on seal kõrgel taevas see sama. Aga need lühiajalisemad eesmärgid, need väiksemad eesmärgid, et me ühe lapse nimel töötaksime täpselt ühes suunas. (...) et alaealiste komisjonil peaks kindlasti olema oma roll selles**.

Analüüsist selgus veel, et riskitegurite vähendamine muutuks efektiivsemaks kui komisjonil tekiks rohkem võimalusi ja vahendeid kriminaalpreventiivseks tööks. Nii arvas kaks sotsiaalpedagoogi. *Kuidagi tuleb leida viis, kuidas reaalselt energiat suunata esmataseme preventsiooni**. *Aga neid võimalusi rohkem noh, et nad saaksidki ennetada neid riskitegureid. No see sama koolides käimine või projektide korraldamine, mis läheks sinna kriminaalpreventsiooni alla***.

6.4. Sotsiaalpedagoogide tõlgendused kasvatuses

6.4.1. Kasvatuse definitsioon.

Uurides sotsiaalpedagoogidelt, mis on nende arvamuse kohaselt „kasvatus“, selgus, et nad lähtusid mõiste defineerimisel sarnastest variatsioonidest. Kõik sotsiaalpedagoogid olid arvamusel, et kasvatus on suunamine. *Aga ilmselt kasvatamist võiks võtta kui inimese suunamist eluteel kasvatajale või suunajale sobilikus suunas**. *Et suunata teda ikka nii kaugele, et ta oma elus hästi hakkama saaks, praeguses hetkes ja tulevikus***.

Sotsiaalpedagoogid pidasid kasvatust ka eeskujudel põhinevaks tegevuseks, mis võimaldab järjepidevat kontrollimist ja selgitamist. *Alaealise kasvatamine tegelikult on väga paljuski eeskujudel tuginev. (...). See kasvatus nõuab pidevat kontrolli, suunamist ja nõuandmist**.

Ainult üks sotsiaalpedagoogidest tõi välja, et kasvatus on pikaajaline protsess, mis lisaks kõigele eelnevale vajab pidevat toetust, sotsiaalsete oskuste arendamist, võrgustikku ja mille eesmärgiks on toimetuleku tagamine. *Kasvatuslik moment? Selline pikem protsess lapse arengus (...) ajavõtmise lapsele, temale toeks olemine, pidevalt kõrvalt jälgimine, tema sotsiaalsete oskuste arendamine, et ta hästi toime tuleks. (...) olla selle lapse arengu kõrval ja teda igati positiivselt toetada ja seda võrgustikku suurendada*.*

6.4.2. Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel.

Analüüsist selgus, et alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel on sotsiaalpedagoogide arvamuse kohaselt ühekülgne, mis piirdub enamasti alaealiste komisjoni istungiga, kus osutub kasvatuslikuks momendiks sealne asetleidev mõtlemapanev ja õpetlik vestlus. *Selles mõttes alaealiste komisjoni istung on tõesti kasvatusliku meetodiga, selles mõttes, et selle vestluse käigus see laps peab seal ka rääkima, mis ta tegi ja miks tegi ja kuidas see juhtus. Ühesõnaga, mis sinna maale läks, mis ta sellest vestlusest õpib ja mis ta edaspidi teisiti teeb. Kindlasti on kasvatuslik maik seal*.*

Kaks sotsiaalpedagoogi leidsid, et alaealiste komisjoni roll õigusrikkujate kasvatamisel on lühiajaline ja kokkuvõtlik, sest üldjuhul on kasvatus toimunud juba eelnevalt kellegi teise poolt. Komisjoni roll nende sotsiaalpedagoogide arvamuse kohaselt on õigusrikkuja käitumise mõjutamine mõjutusvahendiga. *See kasvatamine on jälle see koht, et tegelikult ta läheb ju sinna komisjoni üheks korraks maha istuma*. (...) komisjoni roll on üsna selline lühiajaline. (...) et kuulates ära need spetsialistid, siis kuulates ära ka selle alaealise, mis tal nagu siis öelda on oma käitumise kohta, siis komisjon nagu peabki läbi selle mõjutusvahendi püüdma siis seda alaealist suunata, et ta on nagu selline lõpp-punkti panija. Ehk siis komisjonis on ju ka väga erinevate elualade spetsialistid, kes siis vaagivad, üsna lühiajaliselt küll, aga siiski, milline mõjutusvahend oleks sellele alaealisele kõige sobilikum, kõige vajalikum, et tekiks tema käitumises teatud muutused**.*

Analüüsist selgus ka, et kuigi kasvatus defineerimisel tähtsustasid sotsiaalpedagoogid kolme tegevust: suunamist, jälgimist ja selgitamist, siis alaealiste komisjoni aspektist vaadatuna enamik sotsiaalpedagoogidest neid tegevusi ei nimetanud. Ainult üks sotsiaalpedagoogidest tõi välja selle, et alaealiste komisjoni roll kasvatamisel on alaealist suunata õigete valikute tegemisel ja selgitada talle alternatiivseid seaduskuulekaid käitumise võimalusi. *(...) suuname neid valikuid, et see valik oli vale. Et reeglina komisjonis katsutakse välja mõelda, mis võiksid olla samas olukorras need alternatiivsed sobivad valikud*.* Sama sotsiaalpedagoog leidis veel, et alaealiste komisjoni roll õigusrikkujate kasvatamisel ei pea

piirduma otseselt alaealise suunatud tegevusega, vaid kui selgub, et lapsevanem, kui lapse esmane kasvataja, ei saa oma rolliga täielikult hakkama, siis alaealiste komisjoni roll kasvatamisel on lapsevanema suunamine ja toetamine. *Teistpidi, kui me tuleme tagasi vanemate juurde, et see vanemate nõustamine ja vanematele signaali andmine, kuidas nende lapse käitumine antud situatsioonis võiks olla aktsepteeritav või mitte. (...) Lapse esmane mõjutaja peab olema vanem ja kui ta temaga toime ühel või teisel põhjusel ei tule või selleks siis jõudu napib, siis mina näen, et esmane võiks olla selle lapsevanema selle jõu taastamine ja ressursi taastamine, kui et tema rolli ülevõtmine*.*

Analüüsist ilmnes, et neli sotsiaalpedagoogi viiest leidsid, et alaealiste komisjonil on õigusrikkujate kasvatamisel oma osa täita. Seevastu üks sotsiaalpedagoogidest oli kindel, et alaealiste komisjoni roll õigusrikkujate kasvatamisel täielikult puudub. *Aga tegelikult kui üldiselt võtta, et alaealiste komisjon on mingi kasvatuslik koht, siis ma pigem eitan seda. Ei ole, kindlasti mitte*!*

6.4.3. Alaealiste komisjoni võimalused alaealiste õigusrikkujate efektiivsemaks kasvatamiseks.

Uurides sotsiaalpedagoogidelt, millised on alaealiste komisjoni võimalused, et alaealiste õigusrikkujate kasvatamine muutuks efektiivsemaks, tõid nad välja mitmesuguseid kriteeriumeid.

Analüüsist selgus, et alaealiste komisjoni võimalused õigusrikkujate efektiivsemaks kasvatamiseks ei lähtunud ainult komisjoni kompetentsist. Võimalused, mis tagaksid õigusrikkujate efektiivsema kasvatamise komisjoni poolt, olid seotud alaealiste komisjoni tööd reguleeriva seadusandluse muudatusega. Sotsiaalpedagoogid olid ühisel arvamusel, et muutuma peaks mõjutusvahendi täitmise kord. Nende arvamuse kohaselt on hetkel mõjutusvahendite täitmise kord liialt minnalaskev. *Ja just see, et kui see mõjutusvahend on täitmata, et siis peaks toimuma ikkagi uus istung. Loomulikult peaks see süsteem olema läbi mõeldud selle koha pealt, et mis siis saab, kui see mõjutusvahend jääb täitmata. Sest praegu kui ma laste suhtumist vaatan, siis on ka ikkagi see, et midagi ei juhtugi ju. Et sellisel juhul muutuks see kasvatus ka suuremaks prioriteediks seal komisjonis ehk*.* Lisaks eelnevale, leidsid kaks sotsiaalpedagoogi, et komisjoni roll õigusrikkujate kasvatamisel oleks efektiivsem, kui lisanduksid mõjutusvahendid lapsevanema kasvatuslikuks mõjutamiseks. *Tegelikult alaealine on üks osa sellest protsessist, teine pool on, kuidas ikkagist muuta lapsevanema käitumist või lapsevanema teadlikkust, kuidas oma last siis ikka õigesti*

kasvatada ja kuidas teda suunata (...). Et paraku komisjon on keskendunud sellele alaealisele.*

Komisjonist ei sõltu otseselt ka võrgustikutöö. Üks sotsiaalpedagoogidest oli arvamusel, et komisjoni roll kasvatamisel oleks efektiivsem, kui kõik võrgustiku liikmed teeksid aktiivselt koostööd. Võrgustikutööd tähtsustas ka üks teine sotsiaalpedagoog, kes arvas, et komisjon peaks oma tegevusse rohkem kaasama omavalitsust. *Võib olla see kohaliku omavalitsuse kaasamine teinekord võiks olla nagu suurem. Ühesõnaga, et neid kaasatakse enam. Et noh kindlasti alati küsitakse ju lastekaitsepetsialisti hinnangut, arvamust. Et see ei ole komisjonis kinni, kuivõrd see lastekaitse seda teeb*.*

Alaealiste komisjoni roll õigusrikkujate kasvatamisel muutuks sotsiaalpedagoogide hinnangul efektiivsemaks ka juhul kui komisjoni istungi aeg pikeneks, mis võimaldaks kasvatust kui tegevusprotsessi põhjalikumalt läbi viia. *Et minu silmis see kasvatamine on meetod, aga abivahend pühendumiseks oleks just see ajaline ressurss*.* Ainult üks sotsiaalpedagoogidest tõi välja, et istung peaks muutuma lapsekeskseks ja seal toimuval vestlusel peaks olema eesmärk. Lisaks sellele arvas sama sotsiaalpedagoog, et komisjoni esimees ja samuti kõik teised liikmed peavad olema pedagoogilis-psühholoogilise taustaga isiksused, kes ei väärtustaks autokraatliku kasvatusstiili ja kelle iseloomuomadused oleksid kasvatusel teostamiseks vajalikud ja sobilikud. *Et nad arvavad, et see on siis kasvatuslik element, kui neli-viis erinevat mutti seal õiendab. Ei ole. Nojah, tuleb loomulikult rääkida seal, et miks sa seal oled. Aga ma ei näe ka, et seal mingisugune kasvatuslik kasu või noh mingi kasu peab ju sellest tulema. (...) tõesti on väga oluline, et see seltskond oleks seal väärikas, intelligentne. Et nende hulgas oleks pedagoogilise, psühholoogilise taustaga inimesi. (...) Aga mulle meeldiks, kui tegeletakse rohkem sisulise poolega, lapsekessemalt. Ja see seltskond peab olema auväärne, karismaatiline ja respektieritav*.*

Alaealiste komisjoni kompetentsist tulenevad võimalusi õigusrikkujate efektiivsemaks kasvatamiseks nimetas vaid üks sotsiaalpedagoog. Selleks oli komisjoni poolne suurem teavitus- ja selgitustöö, mis haaraks mõjutusvahendite ja komisjoni tegevuse tutvustamist. *Mulle tegelikult meeldiks, kui nad käiksid koolides rääkimas, mida nad teevad. Räägitakse küll alaealiste komisjoni tööst, aga see on ju jälle muutunud vahepeal ja need mõjutusvahendid ju ka. Aga kui nad tuleksid kooli kohapeale, et siin on see komisjon, liikmed on sellised, noh ja teeme siin seda ja mõjutusvahendid määrame sellised ja sellepärast. See ei pea olema karm üritus, aga selline mõnus päev lastele, mis oleks kasvatuslik, õpetlik*.*

7. Arutelu

Käesoleva uurimustöö eesmärgiks oli välja selgitada alaealiste komisjonidega seotud sotsiaalpedagoogide tõlgendused olukorrast, komisjoni kasvatuslikust tegevusest ja riskitegurite vähendamisest, et selle alusel teha ettepanekuid olukorra parandamiseks. Püstitatud eesmärgi paremaks saavutamiseks ja vastuste leidmiseks sooviti sotsiaalpedagoogidelt ka üldist teavet alaealiste komisjonide tegevuse ja mõjutusvahendite kohta, et mõista, kui teadlikud sotsiaalpedagoogid üldse alaealiste komisjoni tööpõhimõtetest on. Uurimuse käigus otsiti vastuseid küsimustele:

- 1) Kuidas tõlgendavad sotsiaalpedagoogid alaealiste komisjoni tegevust?
- 2) Missugune on sotsiaalpedagoogide arvamus mõjutusvahendite kohta?
- 3) Kuidas sotsiaalpedagoogid tõlgendavad alaealiste komisjoni rolli alaealise õigusrikkuja kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel?
- 4) Milliseid võimalusi näevad sotsiaalpedagoogid, et alaealiste komisjoni roll alaealiste kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel oleks tulemuslikum?

Intervjuude analüüsist selgus, et sotsiaalpedagoogidel puudus süsteemne ülevaade alaealiste komisjonide tegevusest. Nad ei nimetanud alaealiste komisjonide seadusjärgseid ülesandeid (Alaealiste komisjoni... § 2, 1998), ent olid teadlikud, millega alaealiste komisjon üldiselt tegeleb ning oldi kursis, et komisjoni töö eesmärk on õigusrikkumiste ennetamine (Ginter, 2004; Põiklik, 2011). Oletatavasti rääkisid sotsiaalpedagoogid alaealiste komisjoni tegevusest lähtuvalt enda kogemusest ja kokkupuutest komisjoniga, olles enamasti seotud Tartu alaealiste komisjoniga.

Alaealiste komisjonide tegevusest rääkides pidasid sotsiaalpedagoogid oluliseks võrgustikutööd. Alaealiste komisjon tegutsebki võrgutöö põhimõtetel (Põdder, s.a.) ning töös alaealistega peetakse võrgustikutööd võtmeks (Korp, 1998; Põdder, s.a.; Põiklik, 2011), mis võimaldab abistamisprotsessi kaasata spetsialistid ja lapsele olulised inimesed, kelle ülesandeks on lahenduse otsimine ühise eesmärgi nimel (Korp, 1998). Ka sotsiaalpedagoogid pidasid spetsialistide kaasamist oluliseks, kelle ülesandena nägid nad alaealisele õigusrikkujale ja tema perekonnale toetuse ja abi pakkumist ning selgitustöö tegemist. Lapsele oluliste inimeste kaasamise all pidasid sotsiaalpedagoogid silmas lapsevanemate mõjutamist komisjoni poolt kasvatusalaste koolitustega, et pakkuda toetust ja abi lapsega paremaks toimetulekuks. Lapsevanemate toetamist, abistamist ja koolitamist lapse

suunamisel alaealiste komisjoni peab vajalikuks ka Eesti Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud „Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014“ (Vägivalla vähendamise..., 2010).

Mõjutusvahendeid pidasid sotsiaalpedagoogid vajalikeks ja tõlgendasid neid kasvatuslikena, kuid viitasid sellele, et üldsus tõlgendab mõjutusvahendeid karistusena. Põhjus seisneb selles, et mõjutusvahendeid tuntakse karistusena, sest ühiskond ei tunne hästi alaealise mõjutusvahendite seadust (Kasemets et al., 2006), kuid seaduse järgi sätestatakse õigusrikkujate suhtes eelkõige mitte karistusliku, vaid kasvatusliku iseloomuga mõjutusvahendite kohaldamist (Eesti alaealiste..., 2005) ja samuti on hakatud oluliseks pidama kasvatuslike meetmete rakendamist (Ilves, 2011). Sotsiaalpedagoogid tõid mõjutusvahendi kasvatuslikust aspektist lähtuvalt välja kaks olulist kasvatusprotsessile omast tunnusjoont: 1) sotsialiseerimise ja 2) inimestevahelise interaktsiooni. Mõjutusvahendite tulemuslikkusest rääkides pidasid sotsiaalpedagoogid oluliseks mõjutusvahendi täitmist, selle täitmise kontrollimist, tagasisidet, põhjalikumat sekkumist ja võrgustikutööd. Nimetatud karakteristikud on sotsiaalpedagoogide arvamuse kohaselt olulised mõjutusvahendite tulemuslikkuse tagamisel. Kasemetsa ja Ilvese uurimusest (2006) selgub veel, et mõjutusvahendite tulemuslikkuse tagamisel lisaks eelnevale, on olulisteks kriteeriumiteks veel parema ühiskonnaga sobitumise soodustamine ja sotsialiseerumise toetamine. Tähelepanuväärne on, et sotsiaalpedagoogid tõid välja, et suurenema peaks sotsiaalprogrammide valdkond ja samuti peaksid lisanduma mõjutusvahendid lapsevanemate mõjutamiseks, kuid kuna nad olid seotud ainult ühe komisjoni ka kooliga, siis nad ei pööranud tähelepanu sellele, et mõjutusvahendite kättesaadavus on komisjonides ebaühtlane (Vägivalla vähendamise..., 2010) ja lapsevanemate mõjutamisele lisaks on vajadus ka paindlikumate ja mitmekesisemate koolikorralduslike meetmete järele (Kasemets et al, 2006; Rannala et al. 2006). Üldiselt võib aga järeldada, et sotsiaalpedagoogid on teadlikud alaealiste mõjutusvahendite seaduses kohaldatavate mõjutusvahendite eesmärgist, mõjutusvahendi tulemuslikkust tagavatest kriteeriumitest ja vajadusest lisamõjutusvahendite järele.

Et mõista, kui palju on omavahel seotud alaealiste õigusrikkumiste riskitegurite vähendamine ja alaealiste kasvatamine alaealiste komisjoni aspektist vaadatuna alaealiste arengu toetamiseks ja õigusrikkumiste ennetamiseks, uuriti sotsiaalpedagoogide tõlgendusi riskitegurite vähendamise ja kasvatamise võimalustest üldiselt ja alaealiste komisjoni rollist lähtuvalt.

Intervjuude analüüsist selgus, et esines seos sotsiaalpedagoogide tõlgendustel määratletud riskitegurite vähendamise võimaluste ja kasvatusprotsessi iseloomustavate tegevuste vahel. Sotsiaalpedagoogid nimetasid riskitegurite vähendamise võimalustena

mitmeid karakteristikuid, mis on omased ka kasvatusprotsessile. Nendeks olid varajane märkamine ja sekkumine; sobiva kasvukeskkonna loomine; kogukondlik märkamine, sekkumine, toetamine ja abistamine; sotsiaalsete oskuste arendamine; kasvatus- ja õpiraskustega õpilaste toetamine; valikute suunamine ja koostöö. Sarnaselt Kasemetsa ja Ilvese (2006) uuringuga nimetasid sotsiaalpedagoogid riskitegurite vähendamise võimalusena ka võrgustikutöö paremat toimimist ja võimalusi noorte huvitegevuseks. Märkimisväärne on, et riskitegurite vähendamise võimalusena ei nähtud kriminaalpreventiivset tegevust, mille eesmärk ongi riskitegurite kõrvaldamine või vähendamine (Justiitsministeerium, s.a.), samuti ei nimetanud sotsiaalpedagoogid riskitegurite vähendamise võimalusena kaitsetegureid või ei teadnud, kuidas kaitsetegurid kokkupuutes riskidega toimivad. On võimalik, et sotsiaalpedagoogid ei osanud kriminaalpreventiivset tööd riskitegurite vähendamisega seostada põhjusel, et ei olda kursis komisjoni poolt tehtava kuriteoennetusega, sest puudub selle kohta hästi kättesaadav ja leviv informatsioon. Sama tendents kehtib arvatavasti kaitsetegurite kohta.

Kuigi alaealiste komisjoni ülesandeks on lisaks paljudele muudele ülesannetele ka riskitegurite vähendamine (Alaealiste komisjoni..., § 2, 1998), mida komisjon oletatavasti teeb läbi kriminaalpreventiivse töö ja läbi võrgustikutöö, selgus analüüsist, et sotsiaalpedagoogide tõlgendusel ei ole alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel enamasti otsene, mis väljendub selles, et komisjoni poolne tegevus riskitegurite vähendamisel seisneb 1) probleemi märkamises ja vanemate poolses suunamises lahendamaks tekkinud probleemi, 2) kooli ja kodu vahelise kommunikatsiooni taastamises lapse toetamiseks, aitamiseks ja 3) mõjutusvahendi kohaldamise abil. Otseselt tegeles alaealiste komisjon riskitegurite vähendamisega sotsiaalpedagoogide kirjeldusel komisjoni istungil, mil leiab aset kasvatuslik vestlus, kus tehakse selgitustööd ning mõjutatakse alaealist tegema õigeid valikuid. Sotsiaalpedagoogid ei viidanud sellele, et alaealiste komisjonis tegeletakse alaealisega, sealhulgas tema õigusrikkumist soodustanud tegurite välja selgitamisega ka enne istungit, mil komisjoni sekretär vestleb alaealisega individuaalselt (Alaealise mõjutusvahendite..., § 15 lg 1, 1998; Ginter 2001). Õigusrikkumiste põhjustega tegelemist peetakse alaealiste komisjonis oluliseks, kuid sageli pole komisjonil võimalik õigusrikkumiste põhjustesse süveneda (Kasemets et al., 2006). Nii arvasid ka sotsiaalpedagoogid, tuues piirangutena välja aja ja motivatsiooni puuduse.

Et mõista, milliseid võimalusi näevad sotsiaalpedagoogid, et alaealiste komisjoni roll õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel oleks tulemuslikum, küsiti sotsiaalpedagoogidelt, et millised oleksid nende poolsed soovitusel, et komisjoni roll riskitegurite vähendamisel

muutuks efektiivsemaks. Arvati, et alaealiste komisjoni roll muutuks riskitegurite vähendamisel tulemuslikumaks, kui muutuks komisjoni tööd reguleeriv alaealise mõjutusvahendite seadus, mis tagaks pikaajalise sekkumise probleemide lahendamisel. Nimetatud seaduse muutmist on meie ühiskonnas juba tähtsustatud (Pors, 2011b) ja on jõutud arusaamale, et alaealise mõjutusvahendite seadus on võimaluste poolest hambutu (Rässa, 2009; Tammar, 2009). Sotsiaalpedagoogide hinnangul muutuks komisjoni roll riskitegurite vähendamisel efektiivsemaks ka juhul, kui paraneks võrgustikutöö ja alaealise probleemidele lähenetakse ökosüsteemselt, mis võimaldaks erinevatel asutustel teha tööd ühise eesmärgi saavutamiseks. Ökosüsteemne lähenemine töös alaealiste õigusrikkujatega võimaldab integreerida erinevatest valdkondadest pärinevaid meetodeid, et keskenduda samadele probleemidele (Edoald, 2005). Tähelepanuväärne on asjaolu, et sotsiaalpedagoogide arvamuse kohaselt muutuks komisjoni roll riskitegurite vähendamisel paremaks, kui komisjonil tekiks paremad võimalused kriminaalpreventiivseks tööks. Eelnevalt sotsiaalpedagoogid kriminaalpreventiivset tööd riskitegurite vähendamise võimalusena ei näinud. Intervjuude analüüsist selgus aga, et sotsiaalpedagoogid pidasid alaealiste komisjoni tegevusest rääkides kriminaalpreventsiooni komisjoni oluliseks ülesandeks ja tähtsustasid vajadust üldpreventsiooni järele, mis on suunatud mitte ainult alaealiste õigusrikkujate mõjutamiseks, vaid kõigile alaealistele.

Mõistmaks, kuidas sotsiaalpedagoogid tõlgendavad alaealiste komisjoni rolli alaealise õigusrikkuja kasvatamisel ja milliseid võimalusi nad näevad, et see roll oleks tulemuslikum, sooviti sotsiaalpedagoogidelt teada, mis on nende jaoks kasvatus, kuidas nad tõlgendavad komisjoni rolli kasvatamisel ja milliseid võimalusi nad näevad komisjonis kasvatuslikuks tegevuseks.

Sotsiaalpedagoogide nägemuse järgi oli kasvatus pikaajaline protsess, mida iseloomustas suunamine ja eeskujudel põhinev selgitav tegevus. Ka Eesti pedagoogikateadlase Maie Tuuliku (2006) arvamuse kohaselt on kasvatus pikaajaline, millele on omane suunav ja autoriteedil põhinev tegevus, kuid hõlmab endas ka mõjutamist, juhtimist, abistamist ja õpetamist. Analüüsist selgus veel, et sotsiaalpedagoogide arvamuse kohaselt on kasvatamise teostamisel olulisteks tegevusteks toetamine ja sotsialiseerimine, mille eelduseks on võrgustikutöö ja eesmärgipärane ehk kavatsetud tegevus toimetuleku saavutamiseks. Sarnaseid tendentse on kasvatusel mõiste defineerimisel ja kasvatusel rakendamise seisukohast tähtsaks pidanud ka mitmed teadlased. Ka Sirkka Hirsjärvi (2005) kohaselt on kasvatus inimese toetamine toime tulla ehk kasvatus on sotsialiseerimine, kuid kasvatus on ka kavatsetud tegevus, mida iseloomustab eesmärgile jõudmine läbi

kommunikatsiooni (Luhmann, 2009). Kuigi sotsiaalpedagoogid ei tõlgendanud kasvatust tegevusena, mis lähtub inimestevahelisest interaktsioonist ja toetub suhtlemisele, siis nagu eelpool selgus, tõid sotsiaalpedagoogid välja, et kasvatus vajab toimimiseks võrgustikutööd ehk meetodit, mida iseloomustab inimestevaheline koostoomimine ja suhtlus.

Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel sotsiaalpedagoogide tõlgenduse kohaselt on lühiajaline ja kokkuvõtlik, mis seisneb alaealisele suunatud kasvatusliku vestlusega istungi käigus, kus suunatakse valikute tegemist, selgitatakse õigusküüleka käitumise võimalusi ja mõjutatakse käitumist mõjutusvahendite kaasabil. Kuigi alaealiste komisjoni ülesandena ei ole määratletud alaealise kasvatamist, on alaealise kasvatuslik mõjutamine komisjonis vastutusrikas tegevus, mis väljendubki sarnaselt sotsiaalpedagoogide tõlgendusele komisjonide istungitel õigusrikkumise asja arutamisega, kuid suuremas osas toimub kasvatuslik mõjutamine suunava, kasvatusliku ja arengut toetava mõjutusvahendi kaudu.

Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel ei sõltu sotsiaalpedagoogide tõlgendusel enamasti komisjonist, millest tulenevalt leidsid sotsiaalpedagoogid, et kõne all oleva rolli efektiivsemaks muutmisel osutuks vajalikuks alaealiste mõjutusvahendite seaduse muutmine, mis võimaldaks muuta mõjutusvahendite täitmise korda, sest sotsiaalpedagoogid osutasid probleemile, et nii mõjutusvahendi täitmisel kui ka selle täitmata jätmisel puudub tagasiside ja reaalsed tagajärjed. Alaealiste komisjonide roll kasvatusliku tegevuse osas muutuks sotsiaalpedagoogide kirjeldusel efektiivsemaks ka juhul, kui võrgustik toimiks paremini ning istungi kord muutuks, mis võimaldaks alaealise probleemiga põhjalikumalt tegeleda. Komisjoni roll on nimelt kaasa aidata alaealise probleemi varajasele märkamisele (Vilu, 2006), otsida tekkinud probleemile läbi vestluse lahendus (Põdder, s.a.) ja läheneda töös alaealisega individuaalselt (Kerme et al, 2010) ehk aluseks on indiviidi austamine, mis tähendab lapsekesksust (Hytönen, 1999). Nii arvasid ka sotsiaalpedagoogid, kuid leidsid, et õigusrikkumise asja arutamise protsess peaks olema pikem, põhjalikum, veel rohkem lapsekesksem ja eesmärgipärasem. Kuigi komisjoni koosseisu kuuluvad erinevate valdkondade spetsialistid, selgus analüüsist, et komisjoni liikmed peaksid olema autoriteedid, kes ei tohiks väärtustada autoritaarset kasvatusstiili, mis teatavasti toetub hirmule ja karistusele. Lisaks eelnevale selgus intervjuude analüüsist veel, et kasvatusse tõhustamiseks peaksid alaealiste komisjonid ise olema aktiivsemad, viies läbi haridusasutustes tutvustavaid üritusi, mis on alaealiste komisjon, mida tehakse ja miks tehakse. Leian, et see ettepanek komisjonidele on asjakohane, sest alaealiste komisjone tutvustavad brošüürid ei anna alaealistele piisavalt informatsiooni, mida komisjon endast

ikkagi kujutab. Komisjonide tööd tutvustav voldik komisjoni ülesannete ja tööpõhimõtete kohta anti välja 2007. aastal (Noorsootöö Strateegia....., 2007), kuid puudub informatsioon komisjonide infopäevade kohta haridusasutustes.

Käesoleva uurimustöö põhjal võib öelda, et sotsiaalpedagoogid on üsna teadlikud alaealiste komisjonide tegevusest, tööpõhimõtetest, kohaldatavate mõjutusvahendite eesmärgist ja probleemidest, mis takistavad komisjonide töö tõhusust. Põhjalikumat teavet vajaksid sotsiaalpedagoogid alaealiste komisjonide poolt tehtavast kriminaalpreventiivsest tööst. Sellest tulenevalt osutub positiivseks, kui alaealiste komisjon teeks aktiivsemalt teavitustööd komisjoni poolt läbi viidavatest ennetusprojektideks ja kaasaks sotsiaalpedagooge nende läbiviimisel.

Tuginedes sotsiaalpedagoogide tõlgendustele, selgus uurimustöös veel, et alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkuja riskitegurite vähendamisel on enamasti kaudne ja roll alaealiste kasvatamisel lühiajaline ja kokkuvõtlik. Mõlema rolli puhul tõid sotsiaalpedagoogid välja sarnased piirangud ja võimalusi rolli efektiivsemaks muutmiseks. Selgus, et alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate riskitegurite vähendamisel ja nende kasvatamisel piirdub enamasti komisjoni istungi käigus toimuva kasvatusliku vestlusega. Mõlema rolli efektiivsemaks muutmisel nähti alaealise mõjutusvahendite seaduse muutmist ja võrgustikutöö paremat toimimist, mis võimaldaks põhjalikumalt ja pikaajalisemat tegelemist alaealisega. Samuti selgus, et riskitegurite vähendamise ja kasvatusliku tegevuse vahel esineb seos. Sotsiaalpedagoogide tõlgenduste kohaselt võib välja tuua selle, et riskitegurite vähendamine kasvatusliku tegevuse kaudu on alaealiste komisjonides mitte täielik, millest tulenevalt võikski põhjalikumalt edasi uurida, kuidas läbi kasvatusliku tegevuse riskitegureid vähendada saaks.

Käesolevas magistritöös esines mitmeid piiranguid. Nendeks võib lugeda uuritavaid, kelle kogemused olid seotud ühe alaealiste komisjoniga ja kooliga. Nimelt olid sotsiaalpedagoogid enamasti seotud Tartu alaealiste komisjonidega, millest tulenevalt ei saa eeldada, et olukord on kõikides komisjonides samaväärne, sest komisjonide kvaliteet ja mõjutusvahendite kättesaadavus on ebaühtlane. Piiranguna võib välja tuua ka asjaolu, et uurimustulemused ei ole üldistavad väikse valimi tõttu ning kuna andmete tõlgendused võivad tekitada erinevaid arusaamasid. Tugevusena tooksin aga välja andmekogumismeetodi, mis võimaldas saada põhjalikku informatsiooni ja mõista saadud teavet paremini.

Interpretatsioon

Nii palju, kui maailmas on inimesi, on ka erinevaid arusaamasid ja tõlgendusi. Inimestel on reaalsusest erisugune ettekujutus, kuid teadmiste vahendamise kaudu jõutakse ühistele arusaamadele. Interpretatsioon keskendub minu arusaamadele ja on minu poolne seletus sotsiaalpedagoogide tõlgendustest.

Intervjuude läbi viimisel kartsin kõige enam, et sotsiaalpedagoogid ei mõista minu uurimustöö olemust ning ei saa aru minu intervjuu küsimustest. Sellest tulenevalt olin teadlik, et mõjutasin uurijana oma uurimustööd. Nimelt on hea intervjuuerija napolisõnaline, ent mina kui algaja intervjuuerija ei mõistnud, kui oluliselt võib minu sekkumine intervjuu käiku muuta. Iga intervjuu läbi viimisel tundsin intervjuuerijana arengut, kasvas minu enesekindlus ja tundsin, et ei ole mitte mingisugust põhjust karta, et sotsiaalpedagoogid ei mõista mind. Vastupidi – nad mõistsid mind väga hästi. Sotsiaalpedagoogid rõhutasid minu uurimustöö temaatika huvitavust ja originaalsust ning kinnitasid uurimuse vajalikkust. Sellest tulenevalt arvan, et sotsiaalpedagoogid mõistsid, mida ma oma uurimustööga püüan saavutada. Murelikud olid sotsiaalpedagoogid seevastu ise, et kas nad ikka annavad mulle piisavalt head informatsiooni alaealiste komisjonide kohta ning viitasid sellele, et kahjuks on nemad alaealiste komisjoni tegevusest lähtuvalt pigem kõrvalseisjad, kui alaealiste probleemidega tegelemise protsessis aktiivsed osalejad. See ülestunnistus ei heidutanud mind, sest minu soov oli justnimelt uurida nende tõlgendusi ja minu arvamuse kohaselt võib sotsiaalpedagoogi tegevusvaldkondade ja alaealiste komisjoni tegevusvaldkondade vahele tõmmata paralleele.

Ma ei seadnud oma uurimustööle suuri ootusi, mis tuli kasuks intervjuude analüüsimisel. See aitas sotsiaalpedagoogide tõlgendusi põhjalikumalt mõista. Kategooriate loomisel lähtusin nii sotsiaalpedagoogide poolt räägitust kui ka enda poolt konstrueeritud intervjuu küsimustest. Kodeerimise viimases etapis ehk valikulise kodeerimise käigus hakkasin mõistma, et intervjuude keskne mõiste on „kasvatus“, ent analüüsi käigus ei tekkinud seoseid kõikide kategooriate vahel. Olin pettunud, kuid peagi taipasin, et see ongi minu uurimustöö panus mõistmaks, kui oluline on alaealiste kasvatamine ja nende õigusrikkumiste riskitegurite vähendamine alaealiste komisjoni rollist lähtuvalt. Tänu sotsiaalpedagoogide tõlgendustele hakkasin nägema rohkem ühiseid tunnuseid kasvatamise ja riskitegurite vähendamise vahel ja jõudsin järeldusele, et nii alaealise kasvatamine kui ka riskitegurite vähendamine on tegevused, mis on alaealiste komisjoni eesmärgi saavutamiseks ehk õigusrikkumiste ennetamiseks olulised.

Siinkohal tahan viidata Lastekaitse Liidu liikme Ants Tammarile (2009), kes on öelnud väga tabavalt, et alaealiste komisjon ei saa võtta endale ülesandeid, milleks tiivad ei kanna. Nii see tõesti on, sest komisjonil puuduvad piisavad võimalused ja vahendid alaealise paremaks mõjutamiseks. Minu arvamuse kohaselt on kasvatus võimalus ja vahend, mida alaealiste komisjon peaks kasutama. Alustada võiks sellest, et komisjoni istungite käigus, aga ka väljaspool istungit tuleks rohkem tegeleda alaealise kasvatusliku poolega – toetamisega, abistamisega, suunamisega, juhendamisega, õpetamisega.

Kokkuvõte

Magistritöö „Alaealiste komisjoni roll alaealiste õigusrikkujate kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel Tartu maakonna sotsiaalpedagoogide tõlgendusel“ eesmärgiks oli välja selgitada alaealiste komisjonidega seotud sotsiaalpedagoogide tõlgendused olukorrast, komisjoni kasvatuslikust tegevusest ja riskitegurite vähendamisest, et selle alusel teha ettepanekuid olukorra parandamiseks. Sotsiaalpedagoogide tõlgenduste paremaks mõistmiseks keskenduti ka üldiselt alaealiste komisjoni tegevuse välja selgitamisele ja arvamusele mõjutusvahenditest.

Töö teoreetilises osas keskendutakse alaealiste komisjoni tegevuse tutvustamisele ja antakse ülevaade alaealiste komisjoni rollist alaealiste kasvatamisel ja nende riskitegurite vähendamisel. Kirjutatakse lahti kasvatus mõiste, tuuakse välja õigusrikkumiste riskitegurid ja nende vähendamise võimalused. Empiirilises osas antakse edasi ja mõtestatakse lahti sotsiaalpedagoogide tõlgendused alaealiste komisjonide olukorrast, kasvatuslikust tegevusest ja riskitegurite vähendamisest. Andmekogumismeetodina on kasutatud poolstruktureeritud intervjuud ning uuritavateks olid viis Tartu maakonna sotsiaalpedagoogi.

Vastanud sotsiaalpedagoogid on teadlikud, millega alaealiste komisjon tegeleb, kuid vajaksid paremat ülevaadet komisjoni poolt tehtava kriminaalpreventiivse töö kohta. Alaealiste komisjoni tegevusest rääkides tähtsustasid sotsiaalpedagoogid spetsialistide ja lapsevanemate osalust alaealise probleemi lahendamisel. Mõjutusvahendeid pidasid sotsiaalpedagoogid enamasti kasvatuslikeks ning oskasid põhjendada mõjutusvahendite tulemuslikkuse asjaolusid.

Riskitegurite vähendamine ja kasvatuslik tegevus alaealiste komisjonis on sotsiaalpedagoogide tõlgenduste kohaselt ühekülgne ja lühiajaline. Võimalused riskitegurite vähendamiseks ja kasvatuslikuks tegevuseks alaealiste komisjonis on sarnased, sisaldades ühiseid karakteristikuid, milleks on kasvatuslik vestlus komisjoni istungi käigus ja alaealise

mõjutamine mõjutusvahendi abil. Riskitegurite vähendamise korral on alaealiste komisjoni roll märgata ka probleemi olemasolu ning suunata vanemaid sellega tegelema. Oluliseks peetakse mõlema tegevuse puhul järjepidevat ja aktiivset võrgustikutööd ja mõjutusvahendite tulemuslikku kasutamist. Riskitegurite vähendamise puhul tähtsustati lisaks eelnevale veel ökosüsteemset lähenemist alaealisega tegelemisel, mis võimaldaks erinevatel valdkondadel panustada alaealise probleemi lahendamisesse ja oluliseks peeti paremaid võimalusi kriminaalpreventiivseks tööks rohkema ajalise ressursi ja koolidele suunatud projektide näol. Alaealiste komisjoni roll alaealiste kasvatamisel ja õigusrikkumiste riskitegurite vähendamisel muutuks sotsiaalpedagoogide arvamuse kohaselt tulemuslikumaks, kui tehtaks muudatusi komisjonide tööd reguleerivates seadustes, et mõjutusvahendite täitmise kord muutuks kohustuslikuks ja tekkisid ettekirjutused selle täitmata jätmise korral ning lisanduksid mõjutusvahendid lapsevanema mõjutamiseks. Olukorda aitaks parandada ka pikaajalisem istung, mis võimaldaks alaealisega produktiivsemalt tegeleda.

Uurimustulemustest järeldeb, et riskitegurite vähendamine ja kasvatuslik tegevus alaealiste komisjonis on seotud. Mõlema tegevuse puhul on olulisteks märksõnadeks järjepidev tegelemine alaealisega, võrgustikutöö ja lapsevanemate abistamine ning toetamine.

Märksõnad: alaealised, õigusrikkumised, alaealiste komisjon, riskitegurite vähendamine, alaealiste kasvatamine

Summary

The role of the juvenile committee in educating juvenile offenders and decreasing risk factors of delinquency as interpreted by social pedagogues of Tartu County

The purpose of the Master's thesis "The role of the juvenile committee in educating juvenile offenders and decreasing risk factors of delinquency as interpreted by social pedagogues of Tartu County" was to determine the interpretations of social pedagogues in contact with juvenile committees about the current situation, educational activities of the committee and decreasing risk factors in order to make propositions for improving the situation. For a better understanding of the interpretations of the social pedagogues, the thesis also focused on clarifying the activity of the juvenile committee and on the opinion about sanctions.

The theoretical part of the thesis focuses on introducing the activity of the juvenile committee and provides an overview of the role of the juvenile committee in educating

minors and decreasing risk factors. The term “education” is defined; risk factors for delinquency and possibilities for decreasing them are explained. The empirical part describes and clarifies interpretations of social pedagogues about the situation of juvenile committees, educational activities and decreasing risk factors. The data collection method used was a semi-structured interview and the respondents were five social pedagogues of Tartu County.

The social pedagogues were aware of the activities of the juvenile committee but expressed the need for a better overview of the crime prevention work done by the committee. In discussing the activity of the juvenile committee, the social pedagogues emphasised the importance of participation of specialists and parents in solving the problems of a minor. The social pedagogues considered the sanctions to be mostly educational and were able to explain the circumstances for the effectiveness of the sanctions.

According to the interpretations of social pedagogues, decreasing risk factors and educational activities in the juvenile committee are mostly one-sided and short-term. Possibilities for decreasing risk factors and for educational activities in the juvenile committee are similar with common characteristics, which are an educational conversation during the course of the committee session and issuing a sanction to influence a minor. In case of decreasing risk factors, the role of the juvenile committee also includes noticing the existence of a problem and instructing parents to deal with it. In case of both activities, consistent and active networking as well as the effective use of sanctions are considered important. In case of decreasing risk factors, an ecosystemic approach was also considered important in addition to the above in dealing with minors, which would enable different areas to contribute to solving the problem of a minor. Better opportunities for crime prevention work in the form of more time resources and projects directed towards schools were considered important.

According to social pedagogues, the role of the juvenile committee in educating minors and decreasing risk factors of delinquency would become more effective if amendments were made to the legislation regulating the work of the committees so that the procedure for the enforcement of a sanction would become obligatory and there would be provisions regarding non-compliance and sanctions to influence the parents would be added. The situation could also benefit from a longer session, which would enable to deal with a minor more productively.

The study results show that there is a connection between decreasing risk factors and educational activities in the juvenile committee. In case of both activities, the important keywords are consistent engagement with a minor, networking as well as helping and supporting parents.

Keywords: minors, delinquency, juvenile committee, decreasing risk factors, educating minors

Tänu sõnad

Käesoleva magistritöö autorina soovin tänada kõiki inimesi, tänu kellele osutus minu lõputöö kirjutamine võimalikuks. Tänan kõiki uurimuses osalenud isikuid vastutuleku ja koostöö eest. Eriline tänu kuulub Tiiu Kadajasele ja tema poolt juhendatud koostöögrupile, kes aitasid mõista kvalitatiivse uurimuse olemust ja kes olid suureks abiks intervjuude analüüsimisel. Samuti tänan Sillä Soodlat ja teisi oma lähedasi suure toetuse ja abi eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Alaealiste komisjoni põhimäärus. (1998). *Riigi Teataja I*, 85, 1391.
- Alaealiste kuritegevuse vähendamise arengukava 2007-2009*. (2006). Külastatud aadressil <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=35839/Alaealiste+kuritegevus+vahendamise+arengukava+aastateks+2007-2009.pdf>.
- Alaealise mõjutusvahendite seadus. (1998). *Riigi Teataja I*, 17, 264.
- Andrews, D. A., Bonta, J. (1994). *The Psychology of Criminal Conduct*. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Company.
- Auväärt, L., Kaugia, S. (1995). Perekond ja lapsealiste kuritegevus. *Akadeemia*, nr 10, (lk. 2175 – 2193).
- Auväärt, L. (2001). *Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses: juriidilised, kriminoloogilised ja õiguspsühholoogilised aspektid*. Tartu Ülikooli Kirjastus. Tartu.
- Eesti Noorsootöö Keskus. (2011). *Alaealiste komisjonide 2010.a. analüüs*. Külastatud aadressil <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid.%202010.pdf>.
- Edoald, T. (2003). *Võrgustikutöö võimalusi töös lastega*. Lastekaitse Liit. Tallinn.
- Edoald, T. (2004). *Õpilaste kuritegude preventsioon*. Külastatud aadressil <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11254&op=archive2>.
- Edoald, T. (2005). *Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas*. Justiitsministeerum. Tallinn.
- Esterm legal text*. (s.a.). Külastatud aadressil <http://mt.legaltext.ee/esterm/>.
- Euroopa Liidu Teataja. (2006). *Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Alaealiste kuritegevuse ennetamine, alaealiste kuritegevuse käsitlemise viisid ja alaealisi käsitleva õigussüsteemi roll Euroopa Liidus*. Külastatud aadressil <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:110:0075:0082:ET:PDF>.
- Farrington, D. (2006). Understanding and preventing youth crime. J. Muncie (Toim), *Youth justice: critical readings* (lk 425-430). London.
- Ginter, J. (2004). *Alaealiste komisjoni käsiraamat*. Eesti Noorsootöö Keskus.
- Graham, J., Bennett, T. (1998). *Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas*. Kriminaalpreventsiooni Nõukogu. Tallinn.
- Hansson, L. (2006). *Perekond ja uued sotsiaalsed riskid*. TLÜ Kirjastus. Tallinn.
- Haridus- ja teadusministri käskiri nr 708 LISA 1. (2009). *Tegevuskava noorte toimetuleku toetamiseks, sh alaealiste õigusrikkumiste ennetamiseks ja*

- vähendamiseks Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas aastatel 2009-2011.*
Külastatud aadressil www.hm.ee/index.php?popup=download&id=11010.
- Heinla, E. (2001). Sotsiaalsete riskiteguritega lapsed Tallinnas: võimalus ja/või paratamatus kasvada seaduserikkujaks. L. Hansson (Toim). *Mitte ainult võitjatest* lk 92-107.
Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Hilborn, J. (2007). *Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest*. Justiitsministeerium. Tallinn.
- Hirsjärvi, S., Huttunen, J. (2005). *Sissejuhatas kasvatusteadustesse*. AS Medicina. Tallinn.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., (2005). *Uuri ja kirjuta*. Kirjastus Medicina. Tallinn.
- Howell, J. C. (2009). *Preventing and reducing juvenile delinquency: a comprehensive framework*. SAGE Publications. Inc.
- Hytönen, J. (1999). *Lapsekeskne kasvatus*. TPÜ Kirjastus. Tallinn.
- Ilves, K. (2011). Alaealiste komisjonid uuenduste kursil. *Sotsiaaltöö, nr 2, lk 28-32*.
Justiitsministeerium. (s.a.). *Mis on kuriteoennetus?* Külastatud aadressil
<http://www.kuriteoennetus.ee/>.
- Juul, J. (2010). *Puberteet. Kui kasvamine enam ei aita*. AS Ajakirjade Kirjastus.
- Kadajas, T. (2011). Kooli kasvatusülesandest kuue koolijuhhi tõlgenduses (kvalitatiivne uuring). H.- M. Kadajas, I. Kraav, V. Maansoo, A. Saar, S. Pihlap, H. Põldoja, I. Unt (Koost), *Eesti pedagoogika ja kool LX* (lk 109-135).
Tallinn: OÜ Vali Press: Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut (ÜPUI).
- Karistusseadustik. (2001). *Riigi Teataja I, 61, 364*.
- Kasemets, L., Ilves, R. (2006). *Alaealiste probleemkäitumisest ja alaealiste komisjonide tegevusest*. MEIS. Tallinn.
- Kera, S. (1999). *Kasvada kaasainimeseks – saada inimlikuks*. TPÜ Kirjastus. Tallinn.
- Kerme, H., Ilves, K. (2010). Erinoorsootöö – väljakutsed ja võimalused. *Mihus: Erinoorsootöö muutuv maailmas, nr 5, lk 4-8*.
- Kraav, I., Kõiv, K. (2001). *Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis*. OÜ Vali Press. Tartu.
- Kraav, I. (2001). Lapsevanemate kasvatusväärtused ja –meetodid laste hinnangute alusel. H. Kukemelk, K. Karlep, E. Krull, J. Mikk, E. Pilli, K. Trasberg (Toim), *Kasvatus ja aated* (lk 54-64). Tartu: Tartu Ülikooli Pedagoogika osakonna väljaanne nr. 11.
- Kraav, I. (2003). Sissejuhatuseks: vanemluse toetamisest ja vanemate koolitamisest Eestis. I. Kraav (Toim). *Kodukasvatus ja ühiskond* (lk 5-12). Tartu: Perekasvatuse Instituut.

- Kraav, I. (2010). *Kasvatusteaduste dotsent: Eesti lapsevanemad ootavad enam professionaalset nõu*. Külastatud aadressil <http://www.ajakiri.ut.ee/813137>.
- Korp, E., (1998). *Lastekaitsetöö ametnikevõrgustik: Lastekaitsetöö probleemid ja koolitusvajadused. 2.osa*. Tallinn.
- Kuurme, T. (2003). *Kasvatuse võim ja võimetus*. TPÜ Kirjastus. Tallinn.
- Kuurme, T. (2009). *Tiiu Kuurme: Kahjustatud kasvatus*. Külastatud aadressil <http://arvamus.postimees.ee/201644/tiiu-kuurme-kahjustatud-kasvatus/>.
- Laane, E., Laane, K. (1999). Teavet probleemkäitumiste ennetustööks. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeerium. Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing. Tallinn.
- Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lelekov, V. A., Kosheleva, E. V. (2008). On the Prevention of Juvenile Crime. *Russian Education and Society*, vol. 50, no. 9.
- Lind, R.(2009). *Kuidas kasvavad head lapsed*. Külastatud aadressil http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=2446.
- Luhmann, N. (2009). *Sotsiaalsed süsteemid*. Ilmamaa. Tartu.
- Maikalu, K. (2007). *Kuidas aidata lapsel kasvada*. Külastatud aadressil <http://www.advent.ee/materjal/8693/konverentsi-lapse-kasvukeskkond-ettekanded/>.
- Nordahl, T. (2005). *Õppekeskkond ja pedagoogiline analüüs*. Tartu Linnavalitsuse Haridusosakond.
- Pedai, A. (2010). *ATH või kasvatamatus*. Eesti Lastefond.
- Pors, M. (2011a). *Ministeerium: lapsed satuvad komisjoni ette täiskasvanute tegematajätmistele tõttu*. Külastatud aadressil <http://www.postimees.ee/470512/ministeerium-lapsed-satuvad-komisjoni-ette-taiskasvanute-tegematajastmistele-tottu/>.
- Pors, M. (2011b). *Noorsoopolitseinik: hoiatus „ära enam nii tee“ ei pruugi mõjuda*. Külastatud aadressil <http://www.postimees.ee/471332/noorsoopolitseinik-hoiatus-ara-enam-nii-tee-ei-pruugi-mojuda/>.
- Pödder, H. (s.a.). *Alaealiste komisjonide töö*. Külastatud aadressil http://www.eope.ee/_download/euni_repository/file/1292/Alaealiste_Komisjonide_t%C3%B6%C3%B6.pdf.
- Põhilised kasvatuskäsitlused*. (s.a.). Külastatud aadressil http://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/RKP6007/Pohilised_kasvatuskasitused/
- Põiklik, E. (2011). *Alaealiste komisjon – kivi kingas või nurgakivi võrgustikutöös*. Külastatud

- aadressil
<http://eestielu.delfi.ee/eesti/tallinn/kristiine/elu/alaealiste-komisjon-kivi-kingas-voinurgakivi-vorgustikutoos.d?id=56773076>.
- Rannala, I. (2001). Riskikäitumisega noorte probleemide taust ja olemus. T. Tulva (Koost), *Laps ja pere tänases eestis* lk 44-52. Tallinn: AS Spin Press.
- Rannala, I., Tiko, A., Rohtla, A. (2006). *Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonis*. Tallinn.
- Riis, M. (1999). Lapsevanemate kodukasvatuse alased probleemid ajakirjale „Pere ja Kodu“ saadetud kirjade põhjal. I. Kraav, J. Mikk (Toim), *Haridus ja kasvatusväärtused ühiskonnas* (lk 160-167). Tartu: OÜ Vali Press: Tartu Ülikooli pedagoogika osakonna väljaanne nr. 9.
- Rässa, J. (2009). *Erikoolis imet ei sünni*. Külastatud aadressil
<http://www.maaleht.ee/news/uudised/arvamus/erikoolis-imet-ei-sunni.d?id=23966567>.
- Saar, J. (2007). *Kriminaalpsühholoogia*. Kirjastus Juura. Tallinn.
- Shader, M. (s.a.). *Risk Factors for Delinquency: An Overview*. Külastatud aadressil
http://cdpsweb.state.co.us/cccj/pdf/juvenile%20justice%20task%20force/library/risk%20assessment/01-risk_factors_for_delinquency.pdf.
- Simões, C., Matos, M., Batista-Foguet, J. (2008). Juvenile delinquency: analysis of risk and protective factors using quantitative and qualitative methods. *Cognition, Brain, Behavior. An Interdisciplinary Journal. Volume XII, No. 4*.
- Sootak, J. (1997). *Kriminaalpoliitika*. Juura. Õigusteabe AS. Tallinn.
- Strauss, A., Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research. Second edition*. SAGE Publications. United States of America
- Talts, L. (1997). Lapsepõlve nüüdisaegseid käsitlusi. E. Hiie, Talts. L (Koost), *Algõpetuse aktuaalseid probleeme XI* (lk 7-22). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Tammar, A. (2009). *Alaealiste komisjonid ja poisid elu sasipuntras*.
http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=1687.
- Tiko, A., (2004). Kodu, kool ja õpilaskodu sotsiaalökoloogilises perspektiivis. T. Tulva (Toim), *Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused* lk 9-23. Tallinn: AS Rebellis.
- Tuulik, M. (2006). *Kõlbeline kasvatus*. OÜ Vali Press. Tallinn.
- Toomsoo, A. (1993). *Alaealiste kuritegevus: ajendid, põhjused, juured*. Tallinn.
- Urziceanu, R. (s.a.). *Juvenile delinquency – a social-economical problem*.
 Külastatud aadressil <http://www.juridicaljournal.univagora.ro/download/pdf/38.pdf>
- Vilu, A. (2006). Noorte integreerimine ühiskonda ja alaealise mõjutusvahendite seaduse

- rakendamine. H. Haljasorg (Toim), *Piiril* lk 13-21. Tallinn: Maarjamaa Konvent.
- Vinton, E. (1998). *Kuidas seada piire*. Sinisukk.
- Vägivalla vähendamise arengukava aastateks 2010-2014*. (2010). Külastatud aadressil
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49975/V%E4givalla+v%E4hendamise+arengukava+aastateks+2010-2014.pdf>.
- Wasserman, G. A., Keenan, K., Tremblay, R. E., Coie, J. D., Harrenkohl, T. I., Loeber, R., Perechuk, D., (2003). Risk and Protective Factors of Child Delinquency. *Child Delinquency*. Külastatud aadressil <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/193409.pdf>.
- Woodward, T. G. (2008). Using Protective Factors to Change The Future of Corrections. *Corrections Today* lk 76-78.
- Õunapuu, I. (2006). Noore isiksuse areng. H. Haljasorg (Toim), *Piiril* lk 49-60. Tallinn: Maarjamaa Konvent.
- Žuravljova, M. (2009). *Sissejuhatus erinoorsootöösse*. Külastatud aadressil
<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/14174/erinoorsootoo.pdf?sequence=1>.
- Žuravljova, M. (s.a.). *Erinoorsootöö valdkonna töömeetodid*. Külastatud aadressil
http://www.eope.ee/_download/euni_repository/file/260/erinoorsootoo%20valdkonna%20toomeetodid.e-uni.pdf.
- Youth Justice Board. (2005). *Risk and protective factors*. Külastatud aadressil
<http://www.yjb.gov.uk/publications/Resources/Downloads/Risk%20Factors%20Summary%20fv.pdf>.